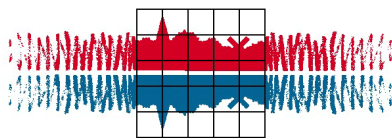

Landschapsontwikkelingsplan

Een handleiding voor het laten opstellen van
landschapsontwikkelingsplannen

Landschapsbeheer Nederland

Uitgave: Landschapsbeheer Nederland
Postbus 9756
3506 GT Utrecht
Telefoon: 030-2345010
Fax: 030-2310315
post@landschapsbeheer.com
www.landschapsbeheer.nl

**In opdracht van het ministerie van LNV, directie natuurbeheer
namens de opdrachtgever:** Hans Faassen

Auteur: Gerrit-Jan van Herwaarden (Landschapsbeheer Nederland)

Redactie: Paul Jacobs (Landschapsbeheer Nederland)

Advies en tekstbijdragen: Annemarie Janssen (Expertisecentrum LNV)

Met dank aan: Hennie Rodijk (Gemeente Raalte)
Erik Lam (Gemeente Bemmelen)
Marianne van Steenis (Vereniging Nederlandse Gemeenten)
Enno Dijkema (Ingenieursbureau Oranjewoud bv)
Frans van Diepen (Landschapsbeheer Utrecht)
Gerard Derkman (Landschap Overijssel)
Niek Hazendonk (Expertisecentrum LNV)
Roland Poort (Expertisecentrum LNV)
Hans van de Wiel (LASER Roermond)
Anneke Oosterbeek (LASER Roermond)
Dirk Bergveld (Architectuur Lokaal)

Vormgeving: Studio Angela Damen, Utrecht

Druk: Allprint Utrecht

Foto's: Landschapsbeheer Nederland, tenzij anders vermeld

Financiering: Ministerie van LNV, directie natuurbeheer

Referaat: Landschapsontwikkelingsplan. Een handleiding voor het laten opstellen van landschapsontwikkelingsplannen. Landschapsbeheer Nederland, juni 2002

Landschapsbeheer Nederland is het samenwerkingsverband van de twaalf provinciale organisaties Landschapsbeheer, met een ondersteunend en faciliterend landelijk bureau in Utrecht. Het samenwerkingsverband stimuleert al meer dan 25 jaar de actieve zorg voor het Nederlandse cultuurlandschap, onder meer door bemiddeling, advies en voorlichting. Landschapsbeheer Nederland maakt zich sterk voor een overheidsbeleid dat er toe leidt dat ons cultuurlandschap aantrekkelijk blijft voor planten, dieren én mensen. Concrete werkzaamheden in het veld richten zich op onderhoud, aanleg en herstel van kleine landschapselementen zoals knotwilgen, houtwallen, poelen, hoogstamfruitboomgaarden, erven, grafheuvels of hagen. Ook de bescherming van weidevogels en andere vormen van agrarisch natuurbeheer zijn activiteiten van het samenwerkingsverband. Landschapsbeheer Nederland werkt bij het realiseren van haar doelstellingen intensief samen met onder meer overheden, semi-overheden, particuliere organisaties, agrariërs, landgoedeigenaren en vrijwilligersgroepen. Daarbij is de rol van Landschapsbeheer Nederland veelal te omschrijven als die van procesarchitect, intermediair of uitvoerder.

1. INLEIDING	4
1.1 WAAROM EEN LANDSCHAPSONTWIKKELINGSPLAN?	5
1.2 VERNIEUWD BESLUIT ONTWIKKELING VAN LANDSCHAPPEN	6
2. VOORBEREIDING EN ORGANISATIE PLANPROCES.....	8
2.1 VOORBEREIDING	9
2.1.1 Aanleiding	9
2.1.2 Samenwerking.....	9
2.1.3 Voorlichting	10
2.1.4 Projectorganisatie	10
2.1.5 Formulering doel.....	11
2.1.6 Afbakening gebied.....	12
2.1.7 Uitvoerende bureau kiezen	12
2.1.8 Subsidieverlening aanvragen	14
2.2 PLANPROCES.....	15
2.2.1 Stappenplan	15
2.2.2 Bevorderen maatschappelijk en financieel draagvlak.....	16
2.2.3 Communicatie.....	16
2.2.4 Oplevering en uitbetaling subsidie.....	17
2.3 REALISERING PLAN.....	17
2.4 TIJDSPLANNING	18
3. INHOUD LANDSCHAPSONTWIKKELINGSPLANNEN.....	20
3.1 TE BEHANDELEN ASPECTEN	21
3.2 ONDERDELEN VAN HET PLAN	23
3.2.1 Beschrijving en analyse van het landschap	23
3.2.2 Doelstellingen ontwikkeling landschap.....	26
3.2.3 Visies landschapsontwikkeling.....	27
3.2.4 Uitvoeringsplan.....	28
3.2.5 Financieringsplan	30
4. ADRESSEN:.....	33

1. INLEIDING

Het buitengebied van uw gemeente is een visitekaartje. Het is dan ook vanzelfsprekend dat u zich met een mooi en verzorgd landschap wilt profileren. Niet alleen naar buiten toe voor recreanten, toeristen en bezoekers of eventuele nieuwe bedrijven en bewoners, maar ook voor de mensen die er al wonen. Juist ook de eigen bewoners verdienen bijzondere aandacht voor hun landschap. De bewoners moeten zich er in thuis voelen en trots zijn op hun eigen landschap. Wie wil immers wonen in een anoniem landschap zonder herkenbare identiteit? Maar ook de economische waarde van landschap is van belang. En dat geldt niet alleen voor de toeristen- en recreatie sector. Zo zien we de waarde van onroerend goed toenemen als dit is gelegen in een aantrekkelijk landschap.

Uitdaging

Aan de gemeente dus de uitdaging vorm te geven aan het landschap en bestaande waarden te benutten en uit te bouwen en nieuwe waarden er aan toe te voegen. Dan moet duidelijk zijn welke elementen, patronen en structuren karakteristiek zijn voor het eigen landschap. De meest voor de hand liggende aanknopingspunten zijn de voor de streek kenmerkende planten en dieren (ecologie), waterhuishouding en cultuurhistorie. De geschiedenis en samenhang van het landschap krijgen hierdoor gestalte. Ook de oorsprong in de vorm van aardkundige zaken speelt hierbij een voornamelijk rol. Kunnen zien hoe het land is ontstaan, bijvoorbeeld uit opgeslibde rivierklei, zand uit de ijstijd of enorme veenpakketten. Het behouden van het bestaande is zeer belangrijk, maar op zich niet voldoende. Tal van ontwikkelingen komen op het landelijk gebied af. De praktijk is helaas vaak dat die schadelijk zijn voor het landschap. Een goede landschapsplanning kan dit proces keren. Er moet een concrete visie zijn hoe en onder welke voorwaarden nieuwe ontwikkelingen zoals functieverandering in de landbouw, ingrepen in de waterhuishouding, aanleg van wegen, vormgeving van de grens van steden en dorpen zo goed mogelijk kunnen bijdragen aan de aantrekkelijkheid en identiteit het landschap. Dat is waar het om draait in wat we met een mooi woord ontwikkelingsgerichte landschapsstrategie noemen.

Een belangrijk hulpmiddel voor het garanderen en verbeteren van de kwaliteit van het landschap is een landschapsontwikkelingsplan. Hierin worden, uitgaande van de bestaande kwaliteiten, de gewenste ontwikkelingen vastgelegd. In feite is het de regionale uitwerking van de ontwikkelingsgerichte landschapsstrategie. Bij het opstellen van dergelijke plannen past een aanpak van onderaf, uitgaande van het lokale draagvlak. Het is dan ook zaak de relevante partijen te betrekken en te laten participeren bij de totstandkoming van het plan. Het plan behoeft weliswaar de vaststelling van de gemeenteraad maar heeft geen officiële juridische status, in het kader van de ruimtelijke ordening, zodat zware en ingewikkelde procedures niet nodig zijn.

Staatssecretaris Faber van LNV bij de presentatie van het gewijzigde Besluit Ontwikkeling van Landschappen (9-11-2001):
"Landschapsontwikkelingsplannen moeten een duidelijk doel dienen:

- een bijdrage leveren aan de dynamiek en daarmee aan de kwaliteit van het landschap,
- lokale en regionale initiatieven zodanig stimuleren dat identiteit en verscheidenheid van het landschap wordt versterkt,
- de zorg voor de ontwikkeling van het landschap dichterbij de burger en het lokale bestuur brengen,
- daadwerkelijk de uitvoering van landschapskwaliteit in gang zetten,
- zorgen voor een helder kader op lokaal niveau voor de beoordeling van ingrepen uit oogpunt van landschapskwaliteit".

Het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij ondersteunt de gemeenten in hun streven naar verbetering van de kwaliteit van het landschap in woord en daad. Voor het (laten) opstellen van een landschapsontwikkelingsplan kan subsidie verkregen worden door middel van het Besluit Ontwikkeling van Landschappen (BOL). Hiermee worden niet alleen kosten voor het maken van het plan zelf gehonoreerd, maar ook voor investeringen die zijn gedaan voor het communiceren, voor onderzoeken en inventarisaties die nodig zijn voor een goed plan en voor inspanningen om de uitvoering te garanderen en financiering van de grond te krijgen. Om voor subsidie in aanmerking te komen wordt wel een aantal eisen gesteld aan het plan, de procedure en de aanvrager. In feite vormen zij de basisvoorwaarden voor succes van het plan. Het besluit laat veel ruimte over aan de indieners. Met de streek, voor de streek en door de streek is een belangrijk uitgangspunt.

In deze handleiding worden de mogelijkheden op een rijtje gezet die een landschapsontwikkelingsplan biedt voor de verbetering van de landschapskwaliteit. Wat u staat te wachten als u start met het (laten) opstellen van een landschapsontwikkelingsplan, kunt u lezen in hoofdstuk 2. Kwaliteit is lastig in strakke kaders te vatten, toch is hier een aantal algemene richtlijnen voor te geven die u helpen bij het formuleren van uw wensen. Deze zijn weergegeven in hoofdstuk 3, waarin u de essentiële onderdelen van een landschapsontwikkelingsplan kunt terugvinden. Tot slot geven we u een aantal nuttige adressen van instanties die u kunnen helpen als u vragen hebt over bepaalde onderwerpen.

Mr. Th.G.M. Heere, burgemeester van Zelhem:

“Wat mij erg aanspreekt in de landschapsontwikkelingsplannen is de gestructureerde manier van denken over het landschap. Met een dergelijk plan kun je het bestaande landschap versterken, oude elementen terugbrengen en ooit begane vergissingen redresseren. Ook de participatie van de bewoners van het gebied is een ijzersterk punt in dergelijke plannen. Het landschapsontwikkelingsplan geeft de mogelijkheid om daar de instrumenten, geld en deskundigheid aan toe te voegen. Aan gemeenten die nog twijfelen over het inzetten van een landschapsontwikkelingsplan zou ik willen zeggen: Pak dit op en neem contact op met plaatselijke standsorganisaties om ervoor te zorgen dat er draagvlak komt. Uit ervaring weet ik dat dit bepaald geen windeieren oplevert. Zo hebben wij op deze wijze overeenstemming over de ammoniakreductie verkregen; niet polariserend maar samenwerkend. Breng als gemeente de mensen bij elkaar en neem een rol als regisseur en arbiter. Hiermee voorkom je bij geschillen dat men de hakken in het zand zet en kom je tot win-win situaties. Regionale identiteit speelt ook een grote rol. Wij zijn trots op het versterken van ons landschap omdat we beseffen dat we als landelijke gemeente heel goed moeten zorgen voor het buitengebied. Dit moet de drager zijn voor economische belangen zoals recreatie en toerisme. We hebben een schitterende gemeente die we willen handhaven en versterken. Komen er anderen die hier ook van willen genieten dan zijn zij van harte welkom en kunnen wij daar mooi een graantje van meepikken.”

1.1 Waarom een landschapsontwikkelingsplan?

Het landschapsontwikkelingsplan geeft u de mogelijkheid uw visie op landschap uit te werken in wensen en concrete en uitvoerbare projecten, zonder zware procedures en met financiële ondersteuning van het Rijk. Bovendien vormt het een kapstok, waarmee geld uit andere instrumenten gegenereerd kan worden. Daarnaast vormt het landschapsontwikkelingsplan een belangrijke bouwsteen voor de uitbreiding naar verder beleid in bijvoorbeeld het bestemmingsplan of het streekplan. Bij de totstandkoming van het landschapsontwikkelingsplan worden de burgers betrokken, zodat het een garantie vormt voor draagvlak van uw landschapsbeleid. Ook vormt het een kader waarmee u ruimtelijke ingrepen in het landschap kunt toetsen (zonder verplichte, formele juridische status). Ten slotte levert het plan een belangrijke bijdrage aan de kwaliteitsverbetering van uw landschap.

Tien voordelen van een landschapsontwikkelingsplan:

1. Middel voor visievorming van gemeenten op landschap.
2. Hulpmiddel om de kwaliteit van het landschap te verbeteren.
3. Betreft de burgers bij het beleid van de gemeente en creëert draagvlak.
4. Bevat een actieprogramma en is uitvoeringsgericht.
5. Biedt ondersteuning om geld te genereren voor projecten.
6. Verbindt bestaande plannen en onderbouwt nieuwe plannen.
7. Belangrijke financiële ondersteuning bij de opstelling door het rijk.
8. Maakt bestaande en nieuw te ontwikkelen kwaliteiten inzichtelijk.
9. Biedt een kader voor het toetsen van ruimtelijke ingrepen.
10. Vormt aanleiding om landschap als volwaardig beleidsveld te gaan zien.

1.2 Vernieuwd Besluit Ontwikkeling van Landschappen

De traditie van de landschapsplannen gaat al enkele decennia terug. Zij vinden hun oorsprong bij Landschapsbeheer Nederland en vanaf 1983 ondersteunt het Rijk de ontwikkeling van deze plannen met een financiële bijdrage. In 1999 werd het 'Besluit Ontwikkeling van Landschappen', beter bekend als de BOL gepubliceerd. Dienst Regelingen, het betalingsorgaan van het ministerie van LNV, voert de regeling uit, waarbij Landschapsbeheer Nederland een adviserende rol heeft. In de loop der jaren zijn veel geslaagde, maar ook enkele minder succesvolle plannen tot stand gekomen.

Behoeft vernieuwing

Diverse betrokken partijen hebben in 2001 aangegeven het Besluit Ontwikkeling van Landschappen te willen veranderen, omdat de tot dan toe opgestelde landschapsbeleidsplannen op een aantal punten te kort schoten. Zo was er behoefte aan extra zorg voor het draagvlak van de plannen, waarbij een brede begeleidingscommissie, een toereikend uitvoeringsbudget en de inzet van een landschapscoördinator een grote rol spelen. Ook een betere afstemming met andere plannen en verdere regionale inpassing werden als verbeterpunten genoemd. Uit eerdere evaluaties was al naar voren gekomen dat in veel plannen cultuurhistorische- en aardkundige waarden onvoldoende uit de verf kwamen. Daarnaast bleek dat er meer gedaan moest worden aan ontwikkelingsgericht beleid met toekomstbeelden van het landschap.

De belangrijkste vernieuwingen op een rij

- Vervanging van de oude namen landschapsbeleidsplan en landschapsstructuurplan door de term landschapsontwikkelingsplan ([artikel 1](#)).
- Verplicht aandacht voor een aantal expliciet genoemde aspecten die voor het maken van plannen voor het landschap van belang zijn, zoals aardkunde en cultuurhistorie, het watersysteem, de kwaliteit van opgaande begroeiing, de waardering van het landschap door gebruikers en culturele vernieuwing.
- Meerdere visies op hoofdlijnen en een onderbouwde keuze voor een ontwikkelingsrichting.
- Weergave concrete en haalbare resultaten in een afzonderlijk uitvoerings- en financieringsplan. Hierdoor neemt niet alleen de kwaliteit van de plannen toe, maar wordt ook bewerkstelligd dat gemeenten er daadwerkelijk mee aan de gang kunnen gaan.
- Vaststelling landschapsontwikkelingsplan door de gemeenteraad.

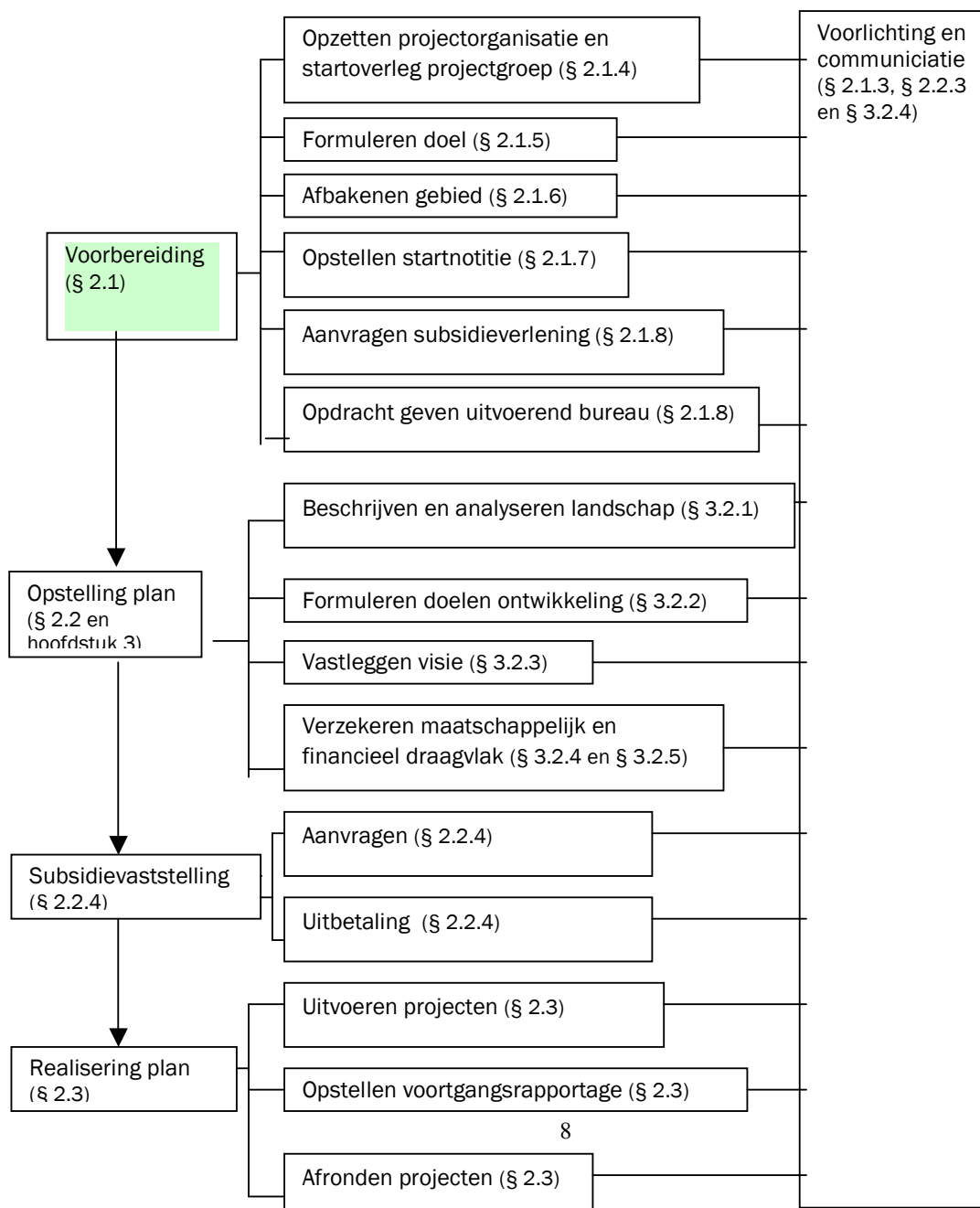
- Ook subsidie voor activiteiten die nodig zijn om de verschillende partijen en geldbronnen ten behoeve van de uitvoering bij elkaar te brengen.
- Ook subsidie voor onderzoek dat nodig is om de plannen beter te kunnen onderbouwen en voor de inzet van communicatie-middelen, waarmee het proces meer bekendheid krijgt onder de bevolking.
- Om de vernieuwing te bevorderen is de subsidie ook van toepassing op wijzigingen van bestaande landschapsbeleidsplannen en landschapsstructuurplannen.
- Gemeentelijke samenwerking wordt beloond. Wie met meerdere gemeenten samen een aanvraag indient, heeft recht op 75% van de kosten, in plaats van 50% voor een individueel plan.
- Meer tijd voor de planopstelling. In vergelijking tot de oude regeling is deze verruimd met een extra periode van 12 maanden (zie § 2.4).

De juridische tekst van de regeling met toelichting kunt u vinden in de staatscourant. Het Besluit Ontwikkeling van Landschappen is gepubliceerd in Staatscourant nr. 134 van 16 juli 1999. De wijzigingen van dit Besluit zijn gepubliceerd in Staatscourant nr. 218 van 9 november 2001.

2. VOORBEREIDING EN ORGANISATIE PLANPROCES

Dit hoofdstuk voert u stapsgewijs door de procedure die u te wachten staat bij de subsidieaanvraag. Voor een beknopte weergave van de belangrijkste formele subsidievoorwaarden is de brochure Besluit Ontwikkeling van Landschappen van Dienst Regelingen een handig overzicht. Deze brochure is verkrijgbaar bij de regionale Dienst Regelingen kantoren (zie adressen). U stapt in een proces dat in twee tot drie jaar moet leiden tot een ambitieus en uitvoerbaar plan. Een plan dat ook in de jaren daarna een belangrijke bijdrage moet gaan leveren aan de verhoging van de aantrekkelijkheid van uw gemeente. In het schema van figuur 1 is een globaal overzicht gegeven van het hele proces van de voorbereiding tot en met afronding van de te realiseren projecten. U kunt hierin tevens terugvinden in welke paragrafen de verschillende onderdelen worden beschreven in deze handleiding.

Figuur 1: Processchema van het landschapsontwikkelingsplan

2.1 Voorbereiding

Het opstellen van een landschapsontwikkelingsplan vereist een gedegen voorbereiding. Dit betreft niet alleen de procedure van de subsidie-aanvraag, maar ook het vooruitlopen op het gewenste resultaat met bijzondere aandacht voor het draagvlak. In principe is het landschapsontwikkelingsplan een wensenplan. Het goed doordenken van deze wensen is dan ook de basis voor succes. Deze wensen kunnen immers niet ingevuld worden door het bureau dat het plan op gaat stellen. Om greep te houden op ontwikkelingen in de ruimtelijke ordening verdient het aanbeveling om zowel in de voorfase als tijdens de planopstelling iemand van de afdeling RO bij het proces te betrekken. Houd rekening met kosten die u moet maken om de plannen voor te bereiden en reserveer hiervoor tijdig geld op de begroting en maak mensen vrij om aan de voorbereiding te kunnen werken. Leg financiën die nodig zijn voor de planopstelling zelf tijdig vast. Een belangrijk doel van de subsidieregeling is de daadwerkelijke uitvoering met een substantiële inzet van lokale middelen. Het is dan ook van belang dat u zich als gemeente hiervoor wilt inzetten, wanneer u van de subsidie gebruik wilt maken.

2.1.1 Aanleiding

Het landschapsontwikkelingsplan kan worden ingezet als een basis voor de vernieuwing van het ruimtelijke beleid in verouderde bestemmingsplannen. Het landschapsontwikkelingsplan wordt dan sturend ingezet en is een belangrijke bouwsteen voor plannen met in het algemeen veel zwaardere procedures. Anderzijds komt het ook voor dat het landschapsontwikkelingsplan juist volgend is op vigerend beleid. Zo kan een gemeentelijke herindeling aanleiding geven tot een landschapsontwikkelingsplan. Ook doet zich dit voor als het bestaande landschapsbeleid achterhaald is en afgestemd moet worden aan veranderd beleid. Hiervan kan sprake zijn bij beleid dat de gemeentegrenzen overstijgt, zoals Belvedere-projecten (met betrekking tot cultuurhistorie), lokale betrokkenheid bij de reconstructiegebieden, landinrichtingsprojecten of grootschalige ruimtelijke ontwikkelingen (stedelijke uitbreidingen, grootschalige infrastructuurprojecten of natuurontwikkelingsprojecten). Dergelijke projecten en beleid zijn zeer relevant omdat hieruit draagvlak en financiën voor de uitvoering van een landschapsontwikkelingsplan kunnen worden gegenereerd.

Zowel actualisering van oude landschapsbeleidsplannen en landschapsstructuurplannen als nieuwe landschapsontwikkelingsplannen van gebieden waarvoor nog geen plannen bestaan, komen in aanmerking voor subsidie (artikel 5.2). Als het een gehele of gedeeltelijke herziening van een oud plan betreft moet bij de aanvraag een korte evaluatie worden bijgevoegd, waaruit blijkt welke onderdelen worden gewijzigd. Hierdoor kunnen plannen worden gerealiseerd die beter aansluiten bij de maatschappelijke wensen met betrekking tot landschap.

2.1.2 Samenwerking

Subsidie voor het laten opstellen van landschapsontwikkelingsplannen kan worden aangevraagd door gemeenten en provincies (artikel 7). Dit betreffen niet alleen individuele gemeenten, maar ook meerdere gemeenten samen of samenwerkingsverbanden. In het laatste geval is het van belang dat u afspraken maakt over het beoogde doel van het plan en de onderlinge taakverdeling en dat u deze vastlegt in bijvoorbeeld een regeling. Overleg daarom in een vroeg stadium met de betrokken gemeenten. Soms zijn ook andere partijen dan

gemeenten deelgenoot van een dergelijk samenwerkingsverband. Voor de subsidie-aanvraag levert dit geen bezwaren op. Het betekent overigens wel dat een deel van de subsidie naar anderen dan een gemeente of provincie (bijvoorbeeld een waterschap) kan vloeien. Dit is de verantwoordelijkheid van de betrokken gemeente(n) en/of provincie(s) uit het samenwerkingsverband. Een aanvraag door een samenwerkingsverband waarin geen enkele gemeente of provincie zitting heeft, komt niet in aanmerking voor subsidie.

Wanneer gemeenten samen een plan op gaan stellen, verdient het de voorkeur dat er voor iedere individuele gemeente een deelplan wordt opgesteld. Deze deelplannen hebben vooral betrekking op uitvoering en financiering. Hiermee worden de eigen verantwoordelijkheden van de deelnemende gemeenten helder gemaakt. Bespreek ook dit in een zo vroeg mogelijk stadium.

2.1.3 Voorlichting

Vanaf de start van het proces is het van belang alle betrokken partijen te informeren over de voortgang van de planvorming en de beleidsvoornemens. Het plan richt zich immers op een breed draagvlak van zowel eigenaren als gebruikers van het landschap. De meest voor de hand liggende media om de bevolking op de hoogte te brengen zijn een artikel of advertentie in een plaatselijk huis-aan-huisblad en/of in lokale dagbladen. Maar gebruik ook de mogelijkheid van de gemeentelijk website. Een ander middel is de inloopavond, waarbij bewoners en andere betrokkenen om ideeën wordt gevraagd over hun landschap. Hiermee wordt vooruitgelopen op latere voorlichting en inspraak tijdens het planproces (zie § 2.2.3). De op deze manier gelegde contacten kunnen tevens worden benut om mensen te benaderen voor de klankbordgroep (zie § 2.1.4).

2.1.4 Projectorganisatie

De projectorganisatie hangt sterk af van specifieke omstandigheden, zoals de omvang van het geheel. In het algemeen begint het proces met een startoverleg van een **projectteam**. Een dergelijke team vormt de kern van de projectorganisatie en is verantwoordelijk voor de voortgang, kwaliteit en inhoudelijke toetsing. Daarnaast verzorgt deze groep de communicatie naar het gemeentelijk- of provinciaal bestuur of eventueel de stuurgroep en naar de klankbordgroep. Het projectteam adviseert in het algemeen de stuurgroep/B&W en bereidt besluiten voor. Verder bespreekt en commentarieert zij conceptteksten, bewaakt de voortgang en neemt besluiten over details van de inhoud van het plan. Zorg voor een goede projectsecretaris, die als belangrijkste aanspreekpunt namens de opdrachtgever kan fungeren en die een belangrijke rol als processtrekker vervult. Aan het projectteam wordt in een later stadium een vertegenwoordiger van het uitvoerend bureau toegevoegd. De projectsecretaris en de projectleider van het uitvoerend bureau vormen het kloppend hart van het gehele planproces. Voor grotere projecten, bijvoorbeeld in het geval dat meerdere gemeenten samenwerken, kan het instellen van een **stuurgroep** een goede ondersteuning zijn voor een efficiënte beslisstructuur. Hieraan nemen de betreffende bestuurders van gemeenten en (indien van toepassing) waterschappen deel. Het kan dan een goede optie zijn om een provinciaal bestuurder (gedeputeerde) als voorzitter te laten fungeren. Een dergelijke stuurgroep is eindverantwoordelijk voor de procesgang en neemt beslissingen op hoofdlijnen, zoals de keuze voor het bureau. Uiteraard doen anderen, zoals beleidsambtenaren en het projectteam hierbij voorwerk. Voor kleinere projecten, zoals in het geval van één individuele gemeenten, is een stuurgroep in het algemeen niet zinvol.

Draagvlak kan worden verkregen door het instellen van een **klankbordgroep**. Hierin hebben de diensten van de gemeente en de direct betrokkenen zitting. Als voorzitter is een burgemeester of verantwoordelijk wethouder de meest voor de hand liggende persoon. De meest geschikte secretaris is veelal de meest betrokken ambtenaar van de verantwoordelijke dienst (bijvoorbeeld milieu, openbare werken, groen of ruimtelijke ordening). De overige leden bestaan uit vertegenwoordigers van landbouw, lokale natuur- en milieu-organisaties, lokale (cultuur-)historische verenigingen, recreatieschappen, de provincie, de provinciale stichting landschapsbeheer en waterschappen. Denk ook aan het betrekken van potentiële (lokale) participanten (grote grondeigenaren, banken, bedrijfsleven, stichtingen en dergelijke).

De klankbordgroep heeft een adviserende functie richting projectteam. Dergelijke adviezen behoeven niet bindend te zijn en het projectteam kan gegronde afwijken van de meningen van de klankbordgroep. De klankbordgroep waarborgt de inspraak op tussenproducten en de inbreng van kennis, wensen en ideeën van belangengroeperingen. Een goede representatieve klankbordgroep is ook belangrijk om commitment te creëren. Dit geldt bijvoorbeeld voor de provincie. Op deze wijze kan het gemeentelijk beleid gemakkelijker doorwerken in de provincie. Daarnaast kunnen ook een landinrichtingcommissie of terreinbeherende instanties leden voor de klankbordgroep leveren. Grote klankbordgroepen zijn niet praktisch. Dit betekent dat wellicht niet iedere lokale groep erin vertegenwoordigd kan zijn. Dit is op te lossen door vertegenwoordigers als agendalid te laten deelnemen. Ook kunnen bijvoorbeeld verschillende natuur- en milieu-organisaties één vertegenwoordiger laten deelnemen die ruggespraak houdt en namens meerdere organisaties kan spreken. Spreek van te voren duidelijk af hoe vaak en wanneer de klankbordgroep bij elkaar komt (zie § 2.2.1). Tijdens het hele proces komt deze groep in het algemeen minimaal drie keer bij elkaar. Profiteer van de kennis en het draagvlak dat deze groep vertegenwoordigt.

2.1.5 Formulering doel

Om teleurstellingen bij de gemeente zelf, maar ook bij andere direct betrokkenen te voorkomen, is een goede formulering van wat men met het landschapsontwikkelingsplan wenst te bereiken van het grootste belang. Stem het doel af op de problematiek en streef naar concrete en realiseerbare subdoelen. Inzicht in de belangrijkste problemen kan hiervan niet los worden gezien. Zet deze daarom als gemeente samen met de klankbordgroep helder op een rijtje, bijvoorbeeld in de vorm van een **startnotitie**, ook wel **probleemstellende notitie** genoemd. Hierin worden de redenen voor het plan en het doel dat men ermee wil bereiken inzichtelijk gemaakt. Een redengeving voor het opstellen van het landschapsontwikkelingsplan is ook een voorwaarde voor subsidie (**artikel 13b**). Het algemene doel van een landschapsontwikkelingsplan, dat het de landschappelijke kwaliteit moet vergroten, kan hierdoor worden gespecificeerd. Ook andere doelen zoals de vorming van draagvlak voor landschap, het in beeld brengen van de mogelijkheden en keuzen voor landschapsontwikkeling en het omzetten van visies in haalbare, uitvoerbare en financierbare projecten, kunnen zo verder worden uitgewerkt. Is sprake van een herziening van een bestaand landschapsplan, stel dan een (korte) evaluatie van dit plan op. Hieruit moet blijken welke onderdelen worden gewijzigd en welke niet. Dit is dan een belangrijk hulpmiddel bij de formulering van de problematiek en het doel van het nieuw op te stellen plan. Houd hierbij wel rekening met mogelijke verjaring van bepaalde processen.

2.1.6 Afbakening gebied

Landschapsontwikkelingsplannen hebben betrekking op het gehele buitengebied van een gemeente. Alleen de grote bebouwde kernen vallen hier buiten. Als het een plan betreft van meerdere gemeenten, dan heeft het betrekking op alle buitengebieden in totaliteit. De opstelling van plannen die slechts delen van het buitengebied van een gemeente betreffen komen niet voor subsidiering in aanmerking. Op deze manier wordt vermeden dat delen van gemeenten buiten schot blijven en mogelijk nooit in een landschapsontwikkelingsplan zullen worden opgenomen. De aanvraag wordt ingediend met een kaart (schaal 1 : 100.000 of gedetailleerder) waarop het betrokken gebied duidelijk is aangegeven ([artikel 13a](#)).

2.1.7 Uitvoerende bureau kiezen

Natuurlijk is het voor de kwaliteit van het landschapsontwikkelingsplan en daarmee voor de uitvoering van het gemeentelijk landschapsbeleid van het grootste belang wie het plan opstelt. In dit stadium komt het punt van goed opdrachtgeverschap voor de gemeente, provincie of samenwerkingsverband aan de orde. In grote lijnen gaat het dan om de volgende zaken:

- Benaderen/betrekken van relevante partijen
- Beschikbaar stellen van informatie
- Goede afspraken maken over planning

Een groot aantal deskundige bureaus is beschikbaar voor het opstellen van landschapsontwikkelingsplannen. Benader hiervoor bureaus die een geregistreerde tuin- en landschapsarchitect in dienst hebben. Dit is een voorwaarde voor kwaliteit en voor subsidieverstrekking ([artikel 5.1 onder b](#)). In het register van de Stichting bureau architectenregister kunt u de geregistreerde tuin- en landschapsarchitecten vinden. Dit betekent overigens niet dat u volledig op deze expertise moet vertrouwen. Het kan gewenst zijn om bijvoorbeeld ook regionaal goed ingevoerde expertise bij het plan te betrekken; bijvoorbeeld op het gebied van ecologie, recreatief gebruik of cultuurhistorie. ***Van groot belang is de expertise die u inzet voor de acties ter verzekering van uitvoering en financiering (zie § 2.2.2).*** Nodig is iemand die lokaal respect en gezag kan hebben en die partijen voor de uitvoering van projecten bij elkaar kan brengen. Deze expertise zal veelal buiten het bureau moeten worden gezocht. Vraag bij minimaal 3 bureaus een offerte om een gefundeerde keuze te kunnen maken. Ook dit is een voorwaarde voor subsidie ([artikel 13c](#)). Uiteraard kunnen ook meer bureaus worden benaderd, maar de praktijk leert dat de keuze dan niet gemakkelijker is en dat het zich niet vertaalt in een toename van de uiteindelijke kwaliteit van het plan.

Geef in een offerteverzoek de eisen aan die de gewenste werkwijze voorstaan en ga daarbij uit van het geformuleerde doel en de probleemstelling. Voor het offerteverzoek kan de **startnotitie** worden gebruikt, die het projectteam met de klankbordgroep en evt. de stuurgroep heeft opgesteld (zie § 2.1.4). Indien nodig past het projectteam de startnotitie aan, voorzover de volgende elementen nog niet zijn opgenomen.

Minimale inhoud van de startnotitie:

- **Gewenste onderdelen van het plan.** In [artikel 5c](#) van het besluit worden de verplichte onderdelen opgesomd (analyse van het landschap, doel, visies, uitvoeringsplan en financieringsplan). Daarnaast gaat het om activiteiten die het maatschappelijk en financiële draagvlak van het plan betreffen ([artikel 5d](#)). Denk hierbij aan de inzet van communicatieinstrumenten en de uitwerking van alternatieve vormen van financiering voor de uitvoering van het plan ([artikel 8.1.c](#)).

- **Gewenste detail van de rapportage.** Met name gaat het hier om de inventarisatie/analyse. Noem hierbij in ieder geval de aspecten die zijn weergegeven in **artikel 5b** van het besluit (opbouw landschap, identiteit en verscheidenheid, watersysteem, visuele kenmerken, gebruiksfuncties, cultuurhistorie, aardkunde, ecologie, culturele vernieuwing, opgaande begroeiing, toegankelijkheid en waardering van het landschap). Relateer deze wensen aan de doelstelling en geef met name aan welke onderdelen u vooral meer dan andere gedetailleerd weergegeven wilt hebben. Let hierbij op gebiedsspecifieke eisen.
- **Tijdsplanning** (zie ook § 2.4). Hang deze op aan de termijnen voor de subsidieaanvraag zoals weergegeven in **artikel 6** van het besluit. Geef tevens aan wanneer:
 - (deel)rapportages worden aangeleverd
 - overleg plaatsvindt met de klankbordgroep
 - (delen) van het plan aan de raadscommissies en de gemeenteraad worden gepresenteerd
 - voorlichting wordt gegeven aan de bevolking
 - het definitieve plan klaar is
- **Verzoek om weergave op welke wijze men de planonderdelen gaat realiseren.** Voor een goede vergelijking van te leveren kwaliteit is het belangrijk te weten hoe het bureau informatie gaat vergaren; bijvoorbeeld via literatuuronderzoek, interviews en/of veldonderzoek. Daarnaast is van belang in hoeverre men gebruik maakt van automatisering, overleg en welke rapportages worden opgesteld. Besteed aandacht aan de gewenste wijze van communiceren naar de klankbordgroep en de bevolking. Denk hierbij aan bijvoorbeeld excursies. Het staat de bureaus vrij om bepaalde onderdelen uit te besteden. Zo kan het verstandig zijn om bepaalde inventarisaties (bijvoorbeeld cultuurhistorische of aardkundige) of activiteiten die het maatschappelijk en financiële draagvlak vergroten over te laten aan hierin gespecialiseerde bureaus. Let er op dat in het laatste geval deze activiteiten moeten zijn afgerond als het definitieve plan gereed is (en de aanvraag voor subsidievaststelling wordt ingediend, zie § 2.1.8). De opdrachtgever doet er goed aan de verantwoordelijkheid en aansturing van de uitbesteding bij het bureau te laten dat de opdracht aanneemt.
- **Verzoek om kostenopgave voor het gehele traject en een specificatie op onderdelen.** Vraag om dagramingen en uurtarieven. Laat de bureaus inzichtelijk maken hoeveel metingen op verschillende onderdelen worden ingezet en hoeveel kosten aan derden worden gemaakt. Dit maakt de keuze voor een uiteindelijke opdrachtnemer eenvoudiger en inzichtelijk. Laat duidelijk aangeven of de kosten exclusief of met inbegrip van omzetbelasting worden berekend.
- **Verzoek om weergave hoe en met welke opgave de rapportage wordt aangeleverd.** Let hierbij op het kaartmateriaal. In principe worden beschrijvingen en analyses weergegeven op schaal 1 : 25.000 en inventarisatie op schaal 1 : 10.000 (eventueel in geautomatiseerde vorm). Houd er rekening mee dat voor de subsidieaanvraag al 3 plannen worden gevraagd.
- **Overzicht van reeds beschikbare informatie.** Dit voorkomt onnodige verdubbeling van informatie, bevordert een efficiënte werkwijze en een eerlijke vergelijking tussen de offerende bureaus. Geef ook duidelijk aan welke gegevens u verplicht wilt laten gebruiken en welke facultatief kunnen worden benut. Dit punt is met name van belang als het gaat om een up-date van een bestaand, verouderd landschapsplan.
- **Verzoek om weergave projectteam.** Hierin moet duidelijkheid komen wie wat doet. Met name is dit van belang als bepaalde onderdelen worden uitbesteed. Verder blijkt hieruit of daadwerkelijk een geregistreerde tuin- en landschapsarchitect bij het bureau werkzaam is.
- **Verzoek om referenties.** Vraag om plannen die de bureaus hebben opgesteld. Dit biedt de mogelijkheid om bij de betreffende gemeente of andere opdrachtgever navraag te doen over de deskundigheid van het bureau.

Op basis van de 3 gevraagde offertes kan een gefundeerde keuze voor het uitvoerend bureau worden gemaakt. Bedenk dat goedkoop duurkoop kan zijn en dat de hoogste prijs geen garantie is voor de beste kwaliteit. Wacht met het verstrekken van de opdracht totdat u een formele ontvangstbevestiging van uw subsidieaanvraag hebt ontvangen. Lopende activiteiten komen immers niet voor subsidie in aanmerking.

2.1.8 Subsidieverlening aanvragen

Het aanvragen van subsidie voor landschapsontwikkelingsplannen gebeurt in twee stappen. De eerste stap betreft de aanvraag voor subsidieverlening. Op basis hiervan wordt u een bedrag toegezegd dat pas wordt uitbetaald nadat het beloofde resultaat is overlegd. Hiervoor dient u, nadat het plan is opgeleverd, een aanvraag voor subsidievaststelling in. Het bedrag dat op basis van de aanvraag voor subsidievaststelling wordt uitbetaald is nooit hoger dan het bedrag van subsidieverlening. Onverwachte tegenvallers zijn dus voor rekening van de aanvrager. Het is daarom verstandig rekening te houden met eventuele extra kosten en hiervoor een stelpost onvoorzien in de begroting op te nemen.

Aanvragen voor subsidieverlening kunnen jaarlijks worden ingediend bij Dienst Regelingen van 1 april tot en met 31 oktober. Neem contact op met Dienst Regelingen om een aanvraagformulier aan te vragen en laat u in het systeem van Dienst Regelingen registreren. Geef op dit formulier aan of betaalde BTW kan worden verrekend. Als dit niet het geval is zijn ook deze kosten subsidiabel ([artikel 8.2](#)).

Sluit bij de aanvraag voor subsidieverlening de volgende onderdelen bij ([artikel 13](#)):

- Kaart (schaal 1 : 100.000 of gedetailleerder) van het gebied waarop het plan betrekking heeft
- Reden waarom het landschapsontwikkelingsplan gewenst is
- Sluitende begroting voor de te maken kosten
- Drie offertes van verschillende bureaus
- Gemotiveerde keuze voor één van deze offertes

Voeg ook de volgende bijlagen bij de aanvraag, indien deze van toepassing zijn ([artikel 13d](#)):

- Korte evaluatie van het landschapsplan dat wordt herzien
- Andere ontvangen subsidies en bijdragen voor het project

Geef in de evaluatie aan welke onderdelen van het te actualiseren plan al zijn uitgevoerd, welke nog in uitvoering zijn en welke niet uitgevoerd zullen worden. Het bedrag dat het Rijk aan subsidie verleent, zal in totaal nooit meer bedragen dan 50% van de in aanmerking komende kosten voor een individuele gemeente of provincie en nooit meer dan 75% als de aanvraag is ingediend door 2 of meer gemeenten. Als u voor het plan dus al andere rijkssubsidies ontvangt, wordt dat in mindering gebracht. Dit betekent ook dat vergoedingen voor personen die in dienst zijn bij de gemeenten niet subsidiabel zijn. Krijgt u geld op andere wijze voor het project, dan kunt u nooit meer subsidie ontvangen dan de aanvulling hiervan tot het totaal van de kosten. Het is mogelijk om een voorschot aan te vragen tot 80% van de in de subsidieverlening vermelde bijdrage.

Vergeet niet het aanvraagformulier te dateren en te ondertekenen alvorens het op te sturen. Nadat de ontvangstbevestiging van Dienst Regelingen binnen is start het eigenlijk traject van het landschapsontwikkelingsplan met de opdrachtverstrekking aan het uitvoerende bureau.

2.2 Planproces

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op het proces dat leidt tot het uiteindelijke landschapsontwikkelingsplan. Een stappenplan met tijdsplanning is hierbij onontbeerlijk. Maak duidelijk op welke momenten overleg moet plaatsvinden en wanneer welke (tussen)producten gereed moeten zijn. Voor de inhoudelijke aspecten van het plan wordt verwezen naar hoofdstuk 4. De eerste stap in het planproces is dat het projectteam wordt uitgebreid met een vertegenwoordiger van het uitvoerend bureau (zie § 2.1.4).

2.2.1 Stappenplan

In het stappenplan worden de verschillende fasen van het planproces met het gewenste resultaat in de tijd aangegeven. Geef hierin tevens aan wanneer de projectgroep, de klankbordgroep en eventueel een stuurgroep bij elkaar komen. Het stappenplan geeft overzicht aan alle betrokkenen en is een goed hulpmiddel voor de onderlinge communicatie. Maar ook de externe communicatie en de presentatie naar de streek moeten er in opgenomen worden. Dit laatste kan bijvoorbeeld door streekbijeenkomsten of inspraakavonden te organiseren.

Figuur 2: Voorbeeld van een stappenplan:

			Stuurgroep (grote projecten)	Projectteam	Klankbordgroep	
Startoverleg	Activiteiten ter verzekering van maatschappelijk draagvlak	Activiteiten ter verzekering van financieel draagvlak				
Inventarisaties en onderzoeken						
Beschrijving en analyse bestaand landschap						
Beschrijving doel landschapsontwikkeling						
Beschrijving bestaand beleid						
Formulering visies (minimaal twee)						
Raadpleging/bijeenkomst eigenaren en gebruikers						
Uitwerking definitieve landschapsontwikkelingsvisie						
Uitwerken uitvoeringsplan						
Uitwerken financieringsplan						
Eerste concept landschapsontwikkelingsplan						
Raadpleging/bijeenkomst eigenaren en gebruikers						
Concept landschapsontwikkelingsplan						
Goedkeuring gemeenteraad/provinciale staten						
Definitief conceptplan						
Indienen aanvraag voor subsidievestiging						

2.2.2 Bevorderen maatschappelijk en financieel draagvlak

Inzet van deskundigheid bij de uitvoering van activiteiten die het maatschappelijk en financieel draagvlak betreffen is van bijzonder belang. Met andere woorden zorg voor iemand die in het tijdsbestek van de planvorming (circa 2 jaar) zodanig geconcentreerd kan aanjagen en doorpakken dat er een reëel uitvoerbaar plan op tafel komt. Dergelijke mensen moeten over bijzondere kwaliteiten beschikken, waarvan de belangrijkste zijn: gezag in de streek, onderhandelingsvaardigheid, managementcapaciteiten, communicatieve vaardigheid en affiniteit met de materie. Personen die hieraan voldoen zullen meestal buiten het bureau moeten worden gezocht (oud bestuurders, oud managers uit het bedrijfsleven, vrij te stellen ambtenaren of landschapscoördinatoren). Met het bureau moet deze persoon een hecht team vormen. Zijn/haar scope is van meet af aan gericht op het verkrijgen van inhoudelijk en financieel draagvlak en uitvoerbaarheid. De aanjager kan met zijn activiteiten van start gaan zodra de aanvraag tot subsidieverlening is goedgekeurd en kan deze voortzetten tot de datum waarop de aanvraag tot subsidievaststelling wordt ingediend.

Het inhuren van deze aanjager kan opgenomen worden in de offerte van het bureau, maar kan ook separaat, als onderdeel van de subsidieaanvraag. U mag verwachten dat deze inspanningen een veelvoud aan lokale bijdragen voor landschapsverbetering opleveren. De kosten voor een dergelijk persoon verdienen zich derhalve dubbel en dwars terug.

2.2.3 Communicatie

Communicatie met de mensen uit de streek, bewoners en eigenaren van grond is van essentieel belang voor het creëren van draagvlak voor het plan en daarmee voor realisering ervan. Het landschapsontwikkelingsplan heeft immers geen dwingend karakter en de uitvoering ervan steunt voor een groot deel op vrijwillige medewerking van particulieren en betrokken organisaties. De totstandkoming van een landschapsontwikkelingsplan is daarom principieel een proces van onderaf. Maak hierbij gebruik van bestaande communicatie instrumenten zoals regionale bladen. Deze kosten vallen onder de subsidie van het Besluit Ontwikkeling Landschappen. Maar ook kosten die u maakt voor het ontwikkelen van nieuwe communicatie instrumenten worden gesubsidieerd (**artikel 8.1c**). Denk daarbij aan lokale radio of televisie. Het gaat dan niet alleen over het geven van voorlichting, maar ook om het opstarten van een maatschappelijk debat over het landschapsontwikkelingsplan.

Communicatie met bewoners, eigenaren en gebruikers is er om twee hoofdredenen: voorlichting en inspraak. Informatie en voorlichting kunnen worden verschaft door middel van bladen of een gericht schrijven van de gemeente/provincie aan alle betrokkenen. Voor inspraak is het belangrijk dat een debat van de grond komt. Organiseer daartoe enkele avonden, waar (fasen van) het plan bediscussieerd kan worden (zie stappenplan). Bedenk daarbij dat het niet mogelijk is altijd volledige consensus te bereiken. Een te sterk streven naar consensus kan juist leiden tot onverzoenlijke conflicten of halfslachtige compromissen. Probeer zoveel mogelijk vooraf af te stemmen met de klankbordgroep. Geef aan iedere betrokkene ook de mogelijkheid om schriftelijke te reageren. Maak duidelijk dat inspraak serieus wordt genomen door in ieder geval te reageren op vragen en opmerkingen en deze weer te geven in bijvoorbeeld een commentaarnota, die bij het plan gevoegd wordt. Maar verwerk de reacties ook in het plan en leg uit waar dit niet gebeurt en waarom.

2.2.4 Oplevering en uitbetaling subsidie

Nadat het concept-landschapsontwikkelingsplan is afgestemd met de klankbordgroep en ook anderen via voorlichtingsavonden of anderszins zijn geraadpleegd, wordt het plan ter goedkeuring voorgelegd aan de gemeenteraad of provinciale staten ([artikel 5e](#)). Vanzelfsprekend zijn de bestuurders betrokken bij en op de hoogte gehouden van het proces (bijvoorbeeld via een stuurgroep), zodat het goed te keuren concept-plan geen verrassingen voor hen bevat.

Dien het goedgekeurde plan samen met een aanvraag voor subsidievaststelling in bij Dienst Regelingen. Voeg hierbij ook het goedkeuringsbesluit van het betreffende bestuursorgaan en declaraties waaruit blijkt dat de begrote kosten ook daadwerkelijk zijn gemaakt. Als de subsidiabele kosten meer dan € 22.689 bedragen, dan moet een accountantsverklaring worden bijgesloten. Voor de beoordeling van deze aanvraag voor subsidievaststelling staat een periode van maximaal 3 maanden. Na goedkeuring wordt de subsidie uitbetaald. Dit bedrag kan nooit hoger zijn, dan het bedrag dat in de subsidieverlening was toegezegd. Hebt u dus onverhoeds extra kosten gemaakt die niet in de begroting bij de subsidieverlening waren meegenomen, dan zijn die voor eigen rekening. Het is dus van belang om een (onderbouwde) stelpost onvoorzien op te nemen in de begroting. Bent u het niet eens met de beoordeling dan kunt u hiertegen bezwaar maken. Kunt u zich ook niet vinden in de beslissing op grond van het ingediende bezwaar, dan kunt u in beroep gaan bij de rechter.

2.3 Realisering plan

In principe kan de daadwerkelijke uitvoering in het veld, conform het uitvoeringsplan, plaatsvinden zodra betrokken partijen hierover inhoudelijke en financiële overeenstemming hebben. In de meeste gevallen zal dit zijn nadat het landschapsontwikkelingsplan is goedgekeurd door de gemeenteraad. De eerste stap hierbij is de reservering van de benodigde financiën op de gemeentebegroting. Daarnaast zullen de in het plan genoemde subsidiemogelijkheden (Rijk, provinciaal, landinrichting, reconstructie) worden opgestart. Ten derde worden de lokale middelen ingezet, die analoog aan het landschapsontwikkelingsplan beschikbaar zijn gemaakt (zie hoofdstuk 4).

Een doorslaggevende factor voor het met succes kunnen realiseren van een plan is een aanspreekpunt en verantwoordelijke voor de uitvoering; de **landschapscoördinator** (zie § 4.4.2). Als een dergelijke sleutelfiguur nog niet is aangesteld, benoem dan zo snel mogelijk hiertoe een deskundige ambtenaar of trek iemand hiervoor aan van buitenaf. Zijn rol ligt in het verlengde van die van de aanjager tijdens de planopstelling en het is goed denkbaar dat dit dezelfde persoon is. De landschapscoördinator is ook de aangewezen persoon om bij de subsidieverstrekker van het landschapsontwikkelingsplan aan te geven welke projecten van het plan in uitvoering zijn genomen. Hij/zij rapporteert dit aan Dienst Regelingen 12 tot 15 maanden na afgifte van de beschikking tot subsidievaststelling voor het landschapsontwikkelingsplan ([artikel 14a](#)). Deze rapportage is in feite een actualisering van het financierings- en uitvoeringsplan (zie § 3.2.4 en 3.2.5). Dit betekent dat inzicht gegeven wordt in de onderdelen die al zijn gerealiseerd, die in uitvoering zijn en onderdelen die nog moeten worden gerealiseerd en hoe de financiering ervan verloopt. Voeg hier een planning bij en geef aan welke nieuwe convenanten zijn gesloten met derden. Dienst Regelingen stelt hiervoor een formulier beschikbaar. Het is belangrijk dat u deze rapportage tijdig verstuurt, aangezien er anders een risico is dat het subsidiebedrag wordt teruggevorderd.

2.4 Tijdsplanning

Aanvragers die snel tot daden willen komen kunnen de procedure in een korte termijn afronden. Uitgaande van een vlotte planvorming, waarbij geen vertraging wordt opgelopen, kan de procedure vanaf de start van de voorbereiding tot de definitieve uitbetaling binnen 2 jaar worden volbracht. Hierbij is uitgegaan van een relatief eenvoudig plan met veel al beschikbare gegevens, zodat de voorbereiding in 2 maanden kan worden afgerond en de planvorming (inclusief de activiteiten ter vergroting van het maatschappelijk en financieel draagvlak) in circa 1½ jaar.

Tabel 1: Tijdsplanning, uitgaande van een vlotte planvorming

	Jaar	Activiteit	Termijn (snel)	Totaaltijd (snel)
		Voorbereiding	2 maanden	
Aanvraag subsidieverlening	1			2 maanden
		Beoordeling aanvraag subsidieverlening	3 maanden	
Beschikking aanvraag	2			5 maanden
		Planvorming, onderzoek en vergroten maatschappelijk en financieel draagvlak	12 maanden	
Goedkeuring plan gemeenteraad en aanvraag subsidievestiging incl. verklaring activiteiten ter vergroting draagvlak	3			17 maanden
		Beoordeling aanvraag subsidievestiging	3 maanden	
Beschikking aanvraag, definitieve uitbetaling	4			20 maanden
		Uitvoering en realisering plan en opstellen rapportage voortgang	12 maanden	
Indienen rapportage	5			32 maanden
		Afronding uitvoering en realisering		

Wie meer tijd nodig heeft krijgt die. Uitgaande van een termijn van circa 10 maanden voor de voorbereiding (afhankelijk van de bestaande organisatiestructuur en reeds beschikbare informatie) en het benutten van de maximale termijnen voor de diverse activiteiten, bestrijkt de procedure vanaf de start van de voorbereiding tot de definitieve uitbetaling circa 5½ jaar. Deze termijn kan nog langer zijn in het geval van eventuele bezwaarprocedures tegen de bij subsidieverlening en/of -vaststelling gemaakte beschikkingen. Voor de eigenlijke planvorming is dan een periode van ruim 2½ jaar beschikbaar. Deze termijn kan zelfs nog langer zijn, naarmate minder tijd nodig is voor de aanvraag voor subsidieverlening en voor de beoordeling ervan. Houd verder rekening met de benodigde tijd voor de goedkeuring door raad en/of provinciale staten. Vervolgens is nog een extra termijn (7 maanden) beschikbaar, voor de afronding van de activiteiten ter verzekering van het maatschappelijk en financieel draagvlak, alvorens de aanvraag voor subsidievestiging wordt ingediend. Voeg bij deze aanvraag dan wel een verklaring met een financiële verantwoording waaruit blijkt dat deze activiteiten zijn verricht.

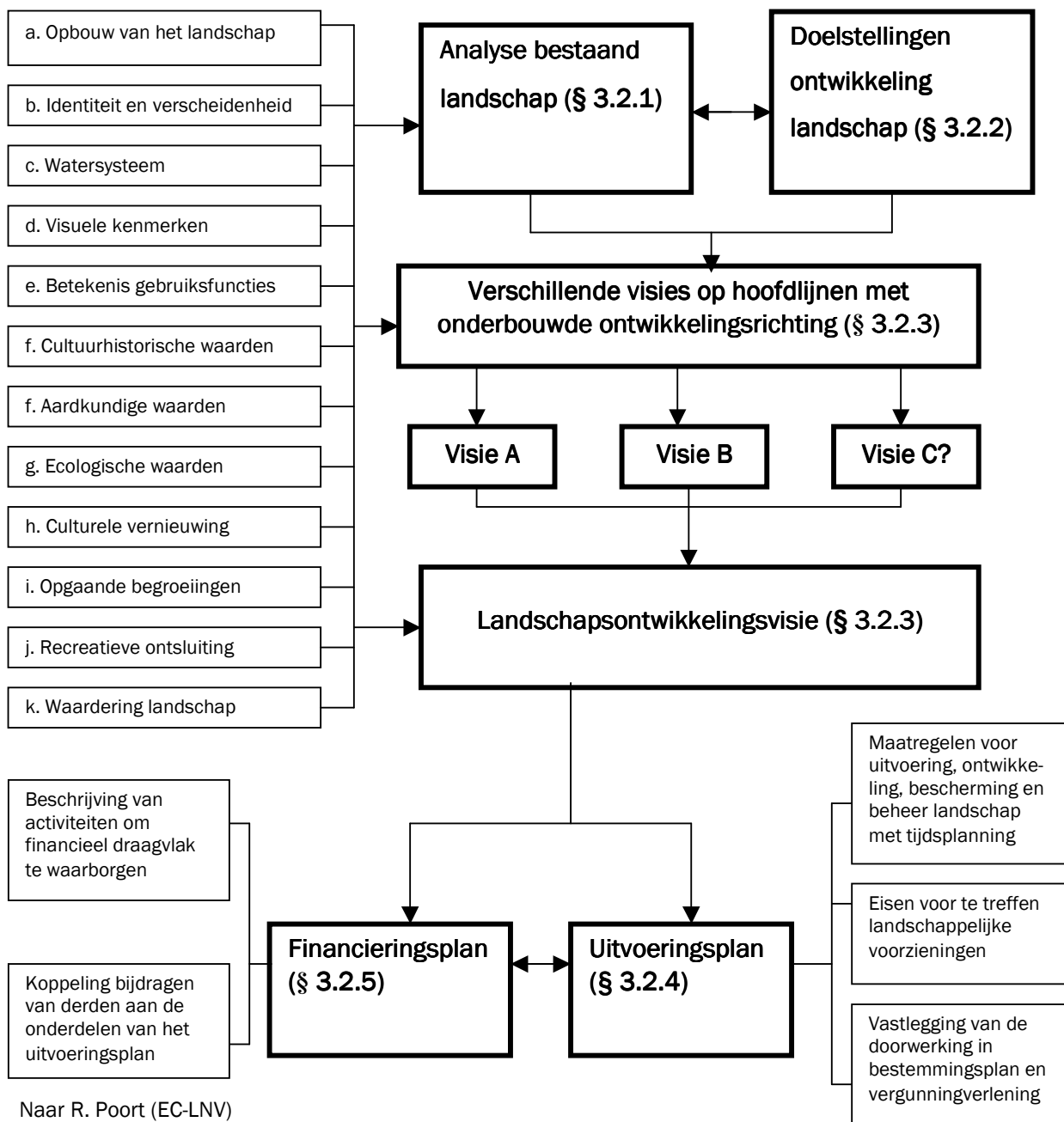
Tabel 2: Tijdsplanning, uitgaande van maximum termijnen

	Uiterste datum	Jaar	Activiteit	Maximum termijn	Totaaltijd (maximum)
			Vorbereiding	10 maanden	
Aanvraag subsidieverlening	31-12	1			10 maanden (raming)
			Beoordeling aanvraag subsidieverlening	3 maanden	
Beschikking aanvraag	31-3	2			13 maanden
			Planvorming, onderzoek en vergroten maatschappelijk en financieel draagvlak	31 maanden	
Aanvraag verzoek tot uitstel afronding plan	31-10	3			44 maanden
			Afronding plan en onderzoek en vergroten maatschappelijk en financieel draagvlak	12 maanden	
Goedkeuring plan gemeenteraad	31-10	4			56 maanden
			Afronding activiteiten ter vergroting maatschappelijk en financieel draagvlak	7 maanden	
Aanvraag subsidievestiging incl. verklaring activiteiten ter vergroting draagvlak	31-5	5			63 maanden
			Beoordeling aanvraag subsidievestiging	3 maanden	
Beschikking aanvraag, definitieve uitbetaling	31-8	5			66 maanden
			Uitvoering en realisering plan en opstellen rapportage voortgang	15 maanden	
Indienen rapportage	31-11	6			81 maanden
			Afronding uitvoering en realisering		

3. INHOUD LANDSCHAPSONTWIKKELINGSPLANNEN

De inhoud van het landschapsonwikkelingsplan is vanzelfsprekend sterk afhankelijk van de aard van het gebied, de problematiek en de wensen van de gemeente. Toch is een aantal aspecten en onderdelen onontbeerlijk om een plan succesvol te laten zijn. In figuur 3 is een overzicht gegeven van de inhoud van het landschapsplan met links de aspecten (a t/m k) die erin moeten worden behandeld (artikel 5b) en rechts de verplichte onderdelen (artikel 5c) van het plan.

Figuur 3: Schema van de te behandelen aspecten (a t/m k) en onderdelen van het landschapsonwikkelingsplan

Naar R. Poort (EC-LNV)

3.1 Te behandelen aspecten

In het Structuurschema Groene Ruimte 2, dat de hoofdlijnen van het rijksbeleid voor het landelijke gebied aangeeft, zijn algemene kernkwaliteiten aangegeven om het streven naar een functioneel en mooi landschap vorm te geven. Ook de brochure 'De kern van het landschap', van het expertisecentrum LNV geeft een opsomming van deze kernkwaliteiten. In de kernkwaliteiten komen zowel de eigenschappen van het landschap zelf als de beleving daarvan aan de orde. Deze kernkwaliteiten zijn voor negen (inter)nationale kenmerkende landschapstypen nader benoemd. Ga dan ook uit van en sluit zoveel mogelijk aan bij de aanduiding van deze algemene kernkwaliteiten. De uitdaging voor het landschapsontwikkelingsplan is deze kwaliteiten verder uit te werken naar de schaal van de eigen streek.

In het schema van figuur 3 zijn de te behandelen aspecten aangegeven. Behandeling van deze aspecten in de verschillende onderdelen van het plan is essentieel om de identiteit en de maatschappelijke betekenis van het landschap te concretiseren. Het plan is verplicht aandacht te geven aan deze aspecten, maar de wijze en uitgebreidheid van behandeling hangt af van wat relevant is in de lokale situatie.

A. Opbouw van het landschap. De natuurlijke en culturele ontstaanswijze van het landschap verklaart de samenhang van de verschillende onderdelen in het landschap. Tevens bepaalt het de mogelijkheden voor ontwikkeling van het landschap. Een goed uitgangspunt voor het ruimtelijke beleid is de lagenbenadering. Hierbij geldt dat de abiotische factoren (aardkunde en waterhuishouding) bepalend zijn voor de ecologie, die op haar beurt weer condities schept voor de menselijke invloed. De lagenbenadering is inmiddels een onomstreden uitgangspunt voor ruimtelijk beleid.

B. Identiteit en verscheidenheid. Regionale identiteit leeft in iedere streek, maar is wellicht op sommige plaatsen wat ingeslapen. Het wakker krijgen van de regionale identiteit is een van de krachtigste methoden om de kwaliteit van het landschap te beschermen en verder te ontwikkelen. De identiteit van het landschap wordt gevormd door natuur en cultuur. De culturele factor heeft betrekking op zowel de 'oude' cultuurhistorie (archeologie, historische geografie, historische bouwkunst), als op de moderne bouwkunst en (landschaps)architectuur. Natuur is opgebouwd uit ecologische elementen (planten, dieren en hun samenhang). Maar ook de niet-levende natuur is van belang; meestal samengevat als aardkundige waarden. Al deze elementen vertellen het verhaal van de regionale identiteit; de geschiedenis van het landschap.

C. Watersysteem. Een vitaal watersysteem, met extra aandacht voor de waterkwaliteit, speelt in ons natte land een centrale rol bij de landschapsontwikkeling. Niet alleen is het een belangrijke onderdeel van de regionale identiteit, maar ook vormt het water belangrijke ecologische verbindingen. Sluit hier aan op het waterbeleid waarbij de nadruk ligt op integraal beheer.

D. Visuele kenmerken. De mate waarin het landschap beleefd kan worden is van belang voor de kwaliteit van het landschap. Visuele kenmerken zoals openheid- en beslotenheid zijn daarbij essentieel. Zij bepalen in grote mate het karakter en daarmee de identiteit van de streek. Ruimte, licht en duisternis zijn daarbij doorslaggevende factoren. Denk ook aan zichtlijnen in het landschap. Hiermee wordt een aantal bruikbare instrumenten voor de landschapsontwikkeling gegeven.

E. Betekenis van gebruiksfuncties voor het landschap en omgekeerd. Bij de uitwerking van dit aspect gaat u na in hoeverre het huidige landschap nog wordt gedragen door de huidige functies (beheer van grasland, wegen, waterlopen, paden, bosjes). Maar ook het omgekeerde, de betekenis die het landschap heeft voor de gebruiksfuncties, is van belang. Denk daarbij aan de recreatieve aantrekkelijkheid, de verblijfsrecreatie, de horeca, het imago voor landbouw producten, woon en industriegebied, vestigingsklimaat, waardestijging onroerend goed. Geef aan welke ontwikkelingen in deze functies te verwachten zijn (schaalvergroting, bedrijfsopvolging, sanering, uitbreiding en verandering van bebouwing). Ga daarbij overigens niet alleen uit van bedreigingen maar juist ook van de kansen die dergelijke ontwikkelingen bieden.

F. Cultuurhistorische waarden. In het algemeen bestaat cultuurhistorie uit drie disciplines: bouwhistorie, archeologie en historische geografie. De bouwhistorie houdt zich bezig met de gebouwde omgeving, zowel in de stad als in het landschap. Objecten van studie zijn bijvoorbeeld kerken en kastelen, maar ook historische bruggen en sluizen. Maar ook de tuinkunst mag niet onvermeld blijven (landgoederen met verschillende tuinstijlen). De archeologie houdt zich hoofdzakelijk bezig met het bodemarchief (sporen van menselijk handelen die zich onder de grond bevinden), maar ook met bepaalde categorieën zichtbare landschapselementen, zoals hunebedden, schansen, dijken en landweren. Bij archeologisch onderzoek wordt vaak letterlijk 'in de grond gekeken'. De historische geografie richt zich op de grote restcategorie van elementen en patronen die door de andere disciplines niet werden opgepikt. Deze zaken zijn het werkterrein van de historische geografie geworden. Hierbij moet worden gedacht aan historische verkavelingspatronen, wegen en waterlopen, kanalen, nederzettingsstructuren, dijken, poelen, wielen en allerlei restanten van vroeger bodemgebruik, zoals essen, hoogstamfruitboomgaarden, heidevelden en bebossingen (zie ook kader Belvedere).

F. Aardkundige waarden. Aardkundige landschapselementen zijn zeer bepalend voor het aanzien van het landschap. Vaak zijn het overblijfselen uit een ver verleden, maar soms gaat het ook om aardkundige processen die tot op de dag van vandaag actief zijn. In ons op het eerste gezicht vlakke land worden zowel het reliëf als de verschillen in bodemgesteldheid vrijwel geheel bepaald door de aardkundige ondergrond. De aardkundige ondergrond fungeert ook als basis voor onder meer cultuurhistorische en ecologische kwaliteiten. Zo koos de mens aanvankelijk de hogere delen van het natuurlijk landschap als vestigingsplaats. Voorbeelden hiervan zijn kreekkruggen, donken en oeverwallen. Pas met de aanleg van terpen en dijken kwamen ook de lagere delen beschikbaar voor bewoning. In ecologisch opzicht draagt het gevarieerde aardkundig landschap met bijvoorbeeld kwelders, wadden, schrale zandverstuivingen en rijke lössgronden bij aan een relatief grote soortenrijkdom. De aardkundige ondergrond is daarmee de drager van het landschap waarbinnen andere kwaliteiten zich ontwikkelen.

G. Ecologische waarden. De planten en dieren die van oudsher in de streek thuishoren, vormen een onderdeel van de regionale identiteit en daarmee een zeer belangrijk uitgangspunt voor de landschapsontwikkeling. Het gaat er dan vooral om dat er verbindingen bestaan tussen geschikte leefgebieden van planten en dieren. Hiermee kunt u voorkomen dat dieren en planten op eilandjes leven, waar zij makkelijk kunnen uitsterven, zonder dat soortgenoten de beschikbare leefgebieden weer kunnen opvullen. Verschillende soorten stellen uiteenlopende eisen aan hun leefgebied en aan de verbindingen ertussen. Richt u op een aantal aandachtsoorten of groepen daarvan. Voor nadere informatie over belangrijke ecologische waarden (vogel- en habitatrictlijn en rode lijst soorten) kunt u terecht bij het natuurloket.

H. Culturele vernieuwing. Hierbij gaat het om toepassing van architectuur, landschapsarchitectuur en beeldende kunst die aansluit bij de bestaande waarden in het landschap; bouwen aan het culturele erfgoed van morgen.

Dat kan op verschillende manieren plaatsvinden, bijvoorbeeld: het ontwikkelen van nieuwe kernkwaliteiten in een landschap of het incidenteel toevoegen van nieuwe landschapselementen in de vorm van afzonderlijke bebouwing, water, beplanting. Bevorder architectonische kwaliteit van bebouwing in het landelijk gebied. Pas nieuwe en toch streekeigen bouwstijlen toe. De Stichting Kunst en Openbare Ruimte SKOR kan u adviseren over de mogelijkheden. Ook in de brochure 'Ontwikkelen met kwaliteit' (EC LNV), de nota Architectuurbeleid (proceskwaliteit bij grote projecten) en het welstandsbeleid vindt u nuttige informatie. Bevorder architectonische kwaliteit van bebouwing in het landelijk gebied. Betrek de nodige expertise (bij lokale architectuurcentra) hierbij.

I. Opgaande begroeiing. De omvang en de landschappelijke en ecologische kwaliteit van opgaande begroeiing zijn van cruciaal belang voor de kwaliteit en daarmee de ontwikkeling van het landschap. Hierdoor vormen zij één van de meest directe en voor de hand liggende instrumenten voor de uitwerking in concrete maatregelen en projecten. De waarde van de karakteristieke beplantingen hangt vooral af van de betekenis die ze hebben voor de landschapsgeschiedenis en de samenhang in het landschap. Gaafheid (onderhoudstoestand), zeldzaamheid en vervangbaarheid spelen vooral een rol als het gaat om bescherming en behoud van bestaande waarden. Concrete landschapsontwikkeling betekent vaak uitbreiding van bestaande en toevoeging van nieuwe opgaande begroeiing. Niet alleen meer hectares en strekkende meters, maar vooral ook bijdragend aan de identiteit, de ecologische waarde en de recreatieve aantrekkelijkheid.

J. Recreatieve ontsluiting. De omvang en kwaliteit van de recreatieve ontsluiting bepalen in hoge mate de beleefbaarheid van het landschap. Hierbij gaat het om de openbare toegankelijkheid en de bereikbaarheid. De omvang wordt met name bepaald door het aantal routes en de lengte daarvan, de kwaliteit door de wijze van verharding en in hoeverre paden vrij liggen. De lengte aan openbare wandelwegen is de afgelopen 50 jaar met enkele tienduizenden kilometers afgenomen. Buiten de bosgebieden en de zeer kleinschalige landschappen zijn de wandelmogelijkheden in het landelijk gebied als regel onvoldoende. Stem de recreatieve ontsluiting af op de (groeierende) behoefte om te fietsen en te wandelen, maar ook om te varen. Verbetering van de toegankelijkheid langs steden en dorpen is doorgaans het meest urgent.

K. Waardering landschap. Voor het draagvlak van de voorstellen in het landschapsontwikkelingsplan is kennis over de waardering van gebruikers belangrijk. Hiervoor kan een belevingsonderzoek worden uitgevoerd. Van belang daarbij is de gebruikers (bewoners, recreanten) niet alleen te laten reageren op beelden van het huidige landschap, maar ook op mogelijke veranderingen. De ervaring is dat dit onderzoek onverwachte kenmerkende elementen in het landschap aan het licht brengt.

3.2 Onderdelen van het plan

Het landschapsontwikkelingsplan bevat een aantal verplichte onderdelen, namelijk een analyse van het bestaande landschap, doelstellingen, visies, een uitvoeringsplan en een financieringsplan ([artikel 5c](#)).

3.2.1 Beschrijving en analyse van het landschap

Ga voor de beschrijving en analyse van het landschap in eerste instantie na welke beschikbare gegevens benut kunnen worden, om de bestaande kwaliteiten in beeld te brengen. Let er hierbij op dat de gegevens niet verouderd zijn. Nuttige bronnen voor (deels algemene) informatie zijn bijvoorbeeld het 'Landschap in feiten en cijfers' en het 'Meetnet landschap' van EC-LNV. Geef duidelijk aan uit welke bronnen de gebruikte informatie is

gehaald. Laat voor de ontbrekende informatie onderzoeken en inventarisaties uitvoeren. Het kan verstandig zijn om dit te laten uitbesteden aan gespecialiseerde bureaus. De resultaten kunnen tevens worden gebruikt voor andere beleidsplannen. Vermijd zoveel mogelijk algemene beschrijvingen en benadruk de gebiedsspecifieke kwaliteiten. Het is verstandig onderscheid te maken in een beperkt aantal hoofdlandschappen met verschillende kwaliteiten. Zorg er voor dat niet alleen de kwaliteiten worden benoemd, maar dat tevens inzicht verschaft wordt op de onderhoudstoestand in het plangebied. Het gaat immers niet alleen om een momentopname van de bestaande kwaliteiten, maar vooral ook om te benutten potenties.

Zorg ervoor dat de kenmerkendheid, die wordt bepaald door de karakteristieke elementen, patronen en structuren, boven water komt. Iedere regio en iedere gemeente heeft deze karakteristieke dragers van de identiteit waarvan een aantal uitgesproken voorbeelden bestaat. Zo geniet de Alblasserwaard grote bekendheid door haar kenmerkende verkavelings- en slotenpatroon met karakteristieke molens, boerderijen, tiendwegen, knotwilgen en pestbosjes. Maar ook de traditioneel sterke melkveehouderij en de aanwezigheid van de er van oudsher thuishorende weidevogels dragen hieraan bij.

Ontwikkelingen

De analyse is meer dan een beschrijving van de actuele toestand, aangezien ook ingegaan wordt op geconstateerde ontwikkelingen. Landschap is geen statisch iets, maar continue in ontwikkeling. Veel van deze ontwikkelingen zijn de kwaliteit van het landschap niet ten goede gekomen. Zo is op veel plaatsen sprake van verrommeling, vaak in de vorm van kleine, soms illegale bedrijfjes in het buitengebied. Een andere ongewenste ontwikkeling is de nivellering van het Nederlandse landschap. Was het vroeger zo dat bepaalde activiteiten gebonden waren aan de natuurlijke gesteldheid van een gebied, nu zijn er, technisch gezien, vrijwel geen belemmeringen meer om alles overal te laten plaatsvinden. De nog altijd toenemende behoefte aan mobiliteit maakt dat op veel plaatsen het landschap wordt versnipperd. Maak de ontwikkelingen in het gebied helder. Uit de analyse moet blijken waar knelpunten bestaan tussen functies. Interviews kunnen een middel zijn om boven water te krijgen wat er in de streek leeft. Laat deze methode niet onbenut. Ook inzicht in de eigendomssituaties is van belang, zodat duidelijk wordt wie aangesproken kan worden op de verantwoordelijkheden die uit het plan voortvloeien. Ook moet naar voren komen of sprake is van autonome ontwikkelingen of dat zij verband houden met specifiek beleid. In de visie (zie § 3.2.3) wordt vervolgens uitgewerkt waar welke ontwikkelingen gewenst zijn.

Ruimtelijk beleid

Het vigerend beleid van Rijk, provincie en gemeente heeft direct of indirect consequenties voor de ontwikkeling van de kwaliteiten van het landschap in het plangebied. Dit beleid bepaalt voor een groot deel de speelruimte voor het gemeentelijk landschapsbeleid. Houd daarom rekening met de bestaande wetgeving en zorg dat het landschapsontwikkelingsplan niet strijdig is met bijvoorbeeld de Natuurbeschermingswet, de RO-wet, de Landinrichtingswet en de Vogel- en Habitatrichtlijn. De belangrijkste nota's ten aanzien van het ruimtelijke beleid van het Rijk zijn de Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening en het Structuurschema Groene Ruimte 2 (SGR2). Belangrijk element is de systematiek van de groene en rode contouren. Binnen de groene contouren vallen gebieden met bijzondere natuurlijke waarden en kenmerken of landschappelijke en cultuurhistorische waardevolle elementen. Hierbinnen geldt een 'nee-tenzij' regime. Een belangrijk deel binnen de groene contouren vormt de EHS (Ecologische Hoofdstructuur). Hiermee wordt een samenhangend netwerk van natuurgebieden beoogd. Ook op provinciaal niveau wordt beleid gemaakt dat kadervormend is voor het gemeentelijke landschapsbeleid. Voorbeelden hiervan zijn het streekplan en provinciale landschapsvisies. Ook ander gebiedsgericht beleid zoals het reconstructie beleid voor de zandgebieden en het Belvedere beleid spelen een rol (zie kaders). Dergelijk beleid is niet alleen voorwaarden scheppend, maar geeft vooral ook kansen en

mogelijkheden om lokale ideeën en initiatieven van de grond te krijgen en te financieren. Ook landinrichtingsprojecten en eventueel Milieu Effect Rapportages (MERs) kunnen hiertoe worden benut. De uitdaging is dan ook om zoveel mogelijk te profiteren van deze kansen door ze te verweven in het landschapontwikkelingsplan.

Waterbeleid

Ook het waterbeleid werkt door in de landschapontwikkelingsplannen. In de Vierde Nota Waterhuishouding (1997) wordt ingezet op een integrale aanpak per stroomgebied. Daarbij staan veiligheid, beperking van wateroverlast en beheer van de zoetwatervoorraad door middel van ruimtelijke aanpassingen centraal. Verder is de watertoets geïntroduceerd die allerlei ruimtelijke ingrepen moet gaan toetsen aan het gewenste waterbeleid. Dit betekent dat ieder ruimtelijk plan beoordeeld gaat worden op de consequenties voor het vasthouden, bergen en afvoeren van water.

Architectuurbeleid

Met name in verband met de culturele vernieuwing die de landschapontwikkelingsplannen nastreven is het architectuurbeleid van belang. De belangrijkste aanknopingspunten vindt u in de nota 'De Architectuur van de Ruimte'. Daarbij is vooral de aandacht voor gebouwen in hun ruimtelijke context van belang. Hierbij gaat het niet slechts om esthetische kwaliteit maar om een integraal kwaliteitsbegrip waarin gebruikswaarde, culturele waarde en toekomstwaarde onlosmakelijk met elkaar zijn verbonden. Architectonische kwaliteit is 'meer dan mooi alleen'.

Kader Belvedere

Belvedere is een gezamenlijk project van het Ministerie van LNV (historisch landschap), het Ministerie van OC&W (archeologie en monumentenzorg) en van het Ministerie van VROM (ruimtelijke inrichting). De kort maar krachtig geformuleerde hoofddoelstelling van het Belvedere beleid luidt: 'behoud (van cultuurhistorische waarden) door ontwikkeling (van een kwalitatief hoogwaardige ruimtelijke inrichting van ons land). Dit betekent:

- de cultuurhistorische identiteit wordt sterker richtinggevend voor de inrichting van de ruimte, en het rijksbeleid zal daarvoor goede voorwaarden scheppen
- erkennen en herkenbaar houden cultuurhistorische identiteit in stad en land, die als kwaliteit en uitgangspunt dient voor nieuwe ontwikkelingen
- versterken en benutten cultuurhistorische identiteit en bepalende kwaliteiten in de Belvederegebieden
- scheppen van voorwaarden t.b.v. initiatieven van derden gericht op themagerichte projecten
- verspreiden en toegankelijk maken van kennis over cultuurhistorie, alsmede het stimuleren van kansen van cultuurhistorie als inspiratiebron voor ruimtelijke ordening en ontwerp
- bevorderen van samenwerking tussen burgers, organisaties en overheden
- verbeteren van gebruiksmogelijkheden van bestaand instrumentarium

Belvedere ziet een bepaalde rolverdeling wat betreft de verantwoordelijkheid voor deze doelstellingen. De verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van de leefomgeving ligt bij gemeente en waterschappen. Provincies kunnen met gebiedsgericht beleid de ruimtelijke kwaliteit versterken. Het Rijk tenslotte heeft een voorwaardenscheppende rol. Particuliere organisaties zijn een bron van kennis en inzetbaar bij beleidsontwikkeling en -uitvoering.

Belvedere-gebieden

Dit zijn gebieden met een hoge gecombineerde cultuurhistorische waarde. In totaal betreft het 76 gebieden. De rest van de gebieden wordt aangemerkt als gebieden met cultuurhistorische waarden en/of hoge sectorale waarden.

Benadering

Overal in Nederland zijn cultuurhistorische waarden aanwezig. Er moet dus een ruimtelijk beleid komen dat voor het hele land zou moeten gelden: het algemeen ruimtelijk beleid (5e Nota RO). Voor de Belvedere-gebieden worden gebiedsgerichte beleidsvoorstellen geformuleerd; het zogenaamde specifiek ruimtelijk beleid. Hier zullen vooral de provincies een belangrijke rol gaan spelen. Ten slotte wordt een thematische benadering onderscheiden (bv. historische infrastructuur). Deze thema's reiken immers verder dan de Belvedere-gebieden. Bij de thematische benadering ziet de nota een grote uitdaging voor

particuliere organisaties, provincies, gemeenten en waterschappen.

Bestemmingsplan

Er wordt in de nota groot belang gehecht aan bestaande ruimtelijke instrumenten als streekplan en bestemmingsplan. Deze lenen zich in het bijzonder om de cultuurhistorie te verankeren in het ruimtelijk beleid. Ook wordt gewezen op het instrument van het beschermd landschapsgezicht dat in de nieuwe Natuurbeschermingswet wordt geïntroduceerd.

Kader Reconstructiebeleid

Met de Reconstructiewet wil de overheid verschillende problemen op het gebied van onder meer veterinaire kwetsbaarheid, natuur, landschap, milieu en ruimtelijke kwaliteit, in onderlinge samenhang tegelijk aanpakken. De reconstructie moet binnen twaalf jaar zijn uitgevoerd. De concentratiegebieden waar de wet betrekking op heeft, omvatten globaal de Gelderse Vallei, Oost-Gelderland, Oost-Overijssel, het oosten van Noord-Brabant en Noord-Limburg. Ruim 80% van de varkensstapel, ruim 60% van de pluimveehouderij en bijna 50% van de rundveehouderij bevindt zich in deze gebieden. Deze hoge veedichtheid leidt er toe dat een aantal milieuproblemen (vermesting, verzuring en geuroverlast) in deze gebieden in verhevigde mate voorkomt. In de concentratiegebieden liggen ook belangrijke onderdelen van de Ecologische Hoofdstructuur. Verder worden deze gebieden bedreigd door verdroging en is er sprake van een verhoogde kans op besmettelijke veeziekten.

De organisatie

De provincies krijgen bij de uitvoering van het wetsvoorstel een centrale rol. Zij worden bijgestaan door reconstructiecommissies waarin onder meer vertegenwoordigers van gemeenten, waterschappen, natuur-, landbouw- en milieuorganisaties zitting hebben. De Dienst Landelijk Gebied ondersteunt de commissies. Gedeputeerde Staten stellen het reconstructieplan vast, na overleg met de maatschappelijke organisaties, waterschappen en gemeenten. Het vastgestelde plan moet door de Ministers van LNV en VROM worden goedgekeurd. Het plan is Milieu-Effect-Rapportage-plichtig. Reconstructieplannen werken voorzover ruimtelijk relevant rechtstreeks door in streek- en bestemmingsplannen. De Reconstructiewet Concentratiegebieden heeft raakvlakken met de Wet Herstructurering Varkenshouderij, de Landinrichtingswet, de Wet op de Ruimtelijke Ordening en de Milieuwetgeving Europese Nitraatrichtlijn.

Uitgangspunten voor de reconstructie

Reconstructieplannen voorzien in elk geval in de vorming van varkensvrije zones. Een varkensvrije zone is tenminste 1.000 meter breed. Reconstructieplannen dienen rekening te houden met de ligging van verzuringgevoelige gebieden. Tevens dient te worden aangegeven - kwalitatief en kwantitatief - welke voorzieningen getroffen worden om de belasting van ammoniak, fosfaat en nitraat te verlagen. Verder worden maatregelen getroffen, gericht op de verdrogingbestrijding, voorkoming van wateroverlast, beekherstel, het opheffen van riooloverstorten en de bescherming van het oppervlaktewater. Het reconstructieplan dient aan te geven welke bijdragen het levert aan herstel en aanleg van natuur, landschap en recreatie, de realisatie van de EHS en de instandhouding van de cultuurhistorie. Het dient de maatregelen en voorzieningen te beschrijven die worden getroffen ter voorkoming van vestiging en ter beperking van de intensieve veehouderij in de begrensde reservaat- en natuurontwikkelingsgebieden en de bestaande bos- en natuurgebieden, inclusief de gewenste verplaatsing of beëindiging van intensieve veehouderijen in de betreffende gebieden.

Op gemeentelijk niveau dient het Landschapsontwikkelingsplan als bouwsteen voor het bestemmingsplan, welstandsplan, beeldkwaliteitsplan en structuurplannen. Ook is veel uitvoering te organiseren door koppelingen te leggen met het vergunningstelsel. Denk hierbij aan het opnemen van beplantingsplannen bij te realiseren nieuwbouw. Ook kan er een koppeling gemaakt worden met de Kampeerwet voor inpassing van recreatieterreinen. Andere aanknopingspunten zijn te vinden bij nieuwe landgoederen, de Natuurschoonwet en het beleid tot herbestemming van vrijkomende agrarische bebouwing. Aanhaken bij andere plannen is vanzelfsprekend van belang. Maar ook het omgekeerde moet gelden. De andere plannen moeten rekening houden met landschapsontwikkelingsplannen.

3.2.2 Doelstellingen ontwikkeling landschap

Op basis van de analyse kunnen de doelstellingen van het landschapsbeleid worden geformuleerd. In zijn algemeenheid levert een landschapsontwikkelingsplan in ieder geval een bijdrage aan de volgende doelen:

1. Versterking van de leefomgeving van bewoners en waarborging van het cultureel erfgoed voor toekomstige generaties door functies op adequate wijze te situeren, te combineren en vorm te geven.
2. Stimulering van lokale en regionale alternatieven voor verbetering van het landschap in ambitie en in een richting die samenhang, identiteit, verscheidenheid en beleefbaarheid van het landschap versterkt.
3. Stimulering van de zeggenschap (inhoudelijk en financieel) van de burger over de kwaliteit van het landschap en leefomgeving.
4. Vorming van een helder referentiekader voor de beoordeling en het stellen van voorwaarden bij ruimtelijk relevante ingrepen vanuit de optiek van landschapskwaliteit.

Werk deze algemene doelstellingen nader uit en formuleer doeleinden ten aanzien van de belangrijkste aspecten van het landschap. Bijvoorbeeld: vergroting van de omvang van de recreatieve ontsluiting; met name wandelpaden bij de woonkernen.

3.2.3 Visies landschapsontwikkeling

Om te voorkomen dat het Nederlandse landschap achteruit gaat is een specifieke benadering nodig. Dit is de ontwikkelingsgerichte landschapsstrategie. Het is dus zaak dat u de ontwikkelingen niet op hun beloop laat, maar dat u hierin sturend optreedt, zodanig dat in plaats van verzwakking sprake is van versterking van de landschappelijke kwaliteit. Neem als uitgangspunt dat iedere activiteit een kwaliteitsimpuls voor het landschap oplevert. In eerste instantie kan dan worden gedacht aan het voorborden op de cultuurhistorische waarden. Maar denk ook aan het vergroten en verbeteren van leefgebieden voor wilde, gebiedseigen planten en dieren in het agrarische cultuurlandschap. Bepaalde aandachtsoorten die van oudsher in een bepaalde streek thuishoren en in hun voortbestaan bedreigd worden verdienen hierbij voorrang. Zo ligt het voor de hand in bijvoorbeeld Limburg bijzondere aandacht te schenken aan de das. Zorg ook voor een goede (planologische, financiële en bestuurlijke) afstemming van de verschillende onderdelen. Geef uw visie ook duurzaamheid in de vorm van bestendig en consistent beleid (geen hap-snap inzichten, maar geduldig, vasthoudend en toekomstgericht beleid) en een heldere rollenverdeling, waarbij toch sprake is van goede samenwerking.

Basisvisies

Bij de ontwikkeling van uw landschap zijn strategische keuzen aan de orde. Het is van belang die duidelijk naar voren te laten komen. Daarmee kan een debat over de toekomst van het landschap worden gevoed. Om die keuzes inzichtelijk te maken, worden in het plan ten minste twee op hoofdlijnen wezenlijk verschillende visies op hoofdlijnen weergegeven. Hierbij valt te denken aan een versie met accent op het behoud van het bestaande en één met een accent op vernieuwing, een meer en minder groene versie, een goedkope en een duurdere variant. Ook de nadruk op de functies in het landelijke gebied, zoals natuur, landbouw of recreatie komt tot uiting in deze verschillende visies. Let op het evenwicht tussen de verschillende belangen. Is een functie zeer dominant ten opzichte van andere, zoals productiegerichte landbouw of éézijdige natuurbescherming zonder recreatie, dan heeft dit gevolgen voor het draagvlak en daarmee voor de duurzame kwaliteit van het landschap. Door verweving van functies kunt u hiertoe betere garanties krijgen.

Landschapsontwikkelingsvisie

Uiteindelijk leiden deze keuzes tot ofwel een geïntegreerde visie ofwel een onderbouwde keuze voor één van deze basisvisies. In de definitieve visie worden de gewenste ontwikkelingen van het landschap geformuleerd. Hierin wordt ook duidelijk aangegeven waar deze ontwikkelingen moeten gaan plaatsvinden. Geef daarom bijzondere aandacht aan de weergave op kaarten. Ook wordt rekening gehouden met en gebruik gemaakt van het vigerend beleid. Waar krijgt natuur de ruimte, waar ligt de nadruk op recreatie en waar liggen de

kerngebieden voor de landbouw. Dergelijke keuzes worden onderbouwd met een uitwerking van de bij het gebied horende kwaliteiten, die vooral samenhangen met de regionale identiteit en gebaseerd zijn op bestaande waarden. Zijn de kwaliteiten in uitgesproken vorm aanwezig, leg dan het accent zoveel mogelijk op behoud en versterking van bestaande kwaliteiten. Daarnaast speelt ook de dynamiek van het gebied een rol. Hoogdynamische gebieden worden intensief gebruikt en maken meestal snelle ontwikkelingen door, bijvoorbeeld in de vorm van een hoge grondmobiliteit. Vooral deze gebiedsdelen komen daarom in aanmerking voor landschapontwikkeling.

3.2.4 Uitvoeringsplan

Maak in het uitvoeringsplan duidelijk zichtbaar met bijvoorbeeld kaarten en foto's wat de verschillen zijn tussen de huidige en gewenste situaties. Hiermee wordt inzichtelijk wat u wilt en wat er gaat komen. Geef ook duidelijk aan wat in het bestemmingsplan moet worden vastgelegd. Creëer praktisch uitvoerbare projecten en stuur op succesprojecten met een multipliereffect. Zoek bij projectplannen een sterke partner en maak een start met een klein project en betrek daarbij de omwonenden. Dat bevordert draagvlak en drive voor het vervolg. Om draagvlak, bijvoorbeeld in de landbouw, te creëren is het verstandig niet overal hoogwaardige natuur na te streven. Een kwalitatief goed beheer van natuur en landschap impliceert een goede verwevenheid van het landelijk gebied.

Ecologische duurzaamheid

Benut de kansen die er zijn. Met name gaat het dan om natuurontwikkeling die aansluit bij aardkundige waarden en oorspronkelijke vegetaties. Voorbeelden hiervan zijn gebieden met op korte afstand wisselende bodemverschillen (gradiënten) of met een bijzondere waterhuishouding (kwelzones). Geef ook aandacht aan spontane processen. Dit geldt ook voor aardkundige waarden, waarbij gedacht kan worden aan hermeanderende beken, verstuiwend zand en andere sedimentatie- en erosieprocessen. Ecologisch gaat het er vooral om dat er verbindingen te realiseren. Zonering is een ander middel om duurzame kwaliteit te bewerkstelligen. Hiermee kunnen waardevolle en/of kwetsbare gebieden worden afgeschermd van gebieden met negatieve invloeden (geluidshinder, luchtverontreiniging en invloed bebouwing en bedrijven). Let ook op de functie van de landschapselementen. Zo loopt een bosje waarvan het vroegere gebruik voor hakhout is komen te vervallen, een groot risico op den duur te verdwijnen. Slaagt u erin om een nieuwe functie, bijvoorbeeld een recreatieve, toe te kennen aan zo'n bosje dan kan dit een waarborg voor duurzaamheid zijn.

Maatregelen

Uitvoerende maatregelen moeten flexibel kunnen worden ingezet. Het is vaak maatwerk, waarbij zowel de problematiek als de aanpak verschillend is. Geef een tijdsplanning bij de maatregelen, zodat ze niet blijven steken in goede bedoelingen. Belangrijk is verder dat duidelijk wordt wie trekker is, wie het betaalt, wie verantwoordelijk is voor de uitvoering en wat de kosten zijn voor planopstelling en uitvoering. Geef de gewenste maatregelen weer in een projectenlijst of een uitvoeringsprogramma, waarin zowel de activiteiten als de planning staan aangegeven. Maak onderscheid in inrichtingsmaatregelen, zoals de aanleg van opgaande beplantingen en beheermaatregelen. Beide typen maatregelen kunnen tot een gewenst eindbeeld leiden, maar verschillen in inspanning en frequentie. Koppel de beschreven maatregelen aan specifieke landschapselementen, hun bedreigingen, gewenste ontwikkeling, plaats (ook op kaart) en eigendom. Geef aan wie de procesrol vervult en welke uitvoeringsmogelijkheden er zijn. Beschrijf indien mogelijk tevens wie de beoogde maatregelen gaat uitvoeren en in welke periode. In tabel 3 is een voorbeeld gegeven van een beschrijving van een beheermaatregel.

Convenanten

Het sluiten van convenanten is een goed hulpmiddel voor de uitvoering van het plan. Dit zijn overeenkomsten tussen beheerders, zoals boeren, en provincie of gemeenten, waarin afspraken over uitvoering duurzaam worden vastgelegd. Hierin kan bijvoorbeeld voor bepaalde plaatsen worden vastgelegd dat voor nieuw aan te leggen beplanting beperkte instandhoudingsverplichtingen (bijvoorbeeld 10 jaar) gelden, volgens het principe van 'nieuw groen is vrij groen'. Leg in dat geval ook in het bestemmingsplan vast dat geen sprake is van functieverandering bij aanplant en dat de oorspronkelijke bestemming (bijvoorbeeld landbouw) gehandhaafd blijft. Op deze manier kan de door veel eigenaren vaak als grote belemmering ervaren richtlijn van de boswet worden vermeden.

Tabel 3: Voorbeeld van een beschrijving van beheermaatregelen in het rivierengebied

<p>Hoogstamboomgaard</p> <p><u>Gewenst eindbeeld</u> Vitale bomen van traditionele fruitrassen met karakteristieke verschijningsvorm, zonder windsingel maar met rijke ondergroei van kruiden</p> <p><u>Gewenste ontwikkeling</u> Behoud restanten en aanplant nieuwe hoogstamboomgaarden met traditionele rassen</p> <p><u>Bedreigingen</u> Verlies economische functie, onvoldoende onderhoud en verwijdering vitale bomen</p> <p><u>Beheermaatregelen</u> Traditioneel snoeien (1x per 1-2 jaar), beweiding of extensief maaien</p> <p><u>Locatie</u> Stroomruggronden</p> <p><u>Eigendom en onderhoud</u> Particulieren</p>
--

Architectuur en bebouwing

Beschrijf ook voor bebouwing de gewenste maatregelen. Sluit aan bij de formulering van het gemeentelijke welstandsbeleid waarin aangegeven staat hoe bouwplannen worden beoordeeld. Ook bij welstand is vooral aandacht voor een gebiedsgerichte, gedifferentieerde aanpak en de wijze waarop gewaardeerd wordt. Benut het landschapontwikkelingsplan om aan te geven onder welke voorwaarden eventueel te realiseren nieuwbouw in het buitengebied moet voldoen. Denk hierbij aan beplantingen. Let er wel op dat dergelijke eisen geen vrijbrief worden voor ongebreidelde nieuwbouw in het buitengebied en besteed aandacht aan de plaatsen waar wat onder welke voorwaarden zou kunnen worden toegestaan. Tref waar nodig compenserende maatregelen, bijvoorbeeld 'rood voor groen'. Stel ten behoeve van ingrepen beoordelingscriteria op voor extra kwaliteit die wordt toegevoegd aan het landschap. Formuleer ook zorgvuldigheidseisen voor het voorbereiden en uitvoeren van interventies in het landschap. Analoog aan de natuurcompensatie verdient het aanbeveling een vorm van landschapscompensatie in te voeren. Vanzelfsprekend kunnen nieuwe elementen, zoals groenstructuren, beeldende kunst en passende architectuur, in het landschap worden toegevoegd. Maar ook kunnen ongewenste elementen, worden verwijderd. Denk bijvoorbeeld aan ongebruikte stallen of verspreid liggende kassen.

Landschapscöördinator

Als het landschapontwikkelingsplan is vastgesteld, ligt er een lijst van concreet uitvoerbare projecten en acties die in een periode van jaren tot daadwerkelijk tot uitvoering moeten komen. Een belangrijke basis voor een

succesvolle uitvoering is hiermee gelegd. De rol van een landschapscoördinator bij de planuitvoering is essentieel voor succes. Zonder een coördinator die ook daadwerkelijk tijd, middelen en energie heeft, is het risico te groot dat de uitvoering na verloop van tijd stopt. Deze kosten verdienen zich daarom ruimschoots terug. Geef de coördinator dan ook een duidelijk mandaat. De landschapscoördinator is de spin in het web en heeft de capaciteit op verschillende niveaus te werken; hij/zij kan zowel met bestuurders overleggen als bij de boer aan de koffietafel zaken bespreken.

De landschapscoördinator draagt op de volgende punten zorg voor een goede uitvoering:

- Toezien op doorwerking van het landschapsbeleid in andere plannen.
- Opstellen jaarlijkse werkplannen en speerpuntenbeleid.
- Coördineren uitvoering werkplannen.
- Aanspreekpunt voor particulieren.
- Voorlichting uitvoering naar doelgroepen.
- Advies en coördinatie subsidie-aanvragen.
- Behandeling en toetsen vergunning-aanvragen (kapverordening of algemeen plaatselijke verordening).
- Voorlichting.

Communicatie

Van het grootste belang voor het slagen van alle plannen is het lokale draagvlak. Daarom is communicatie een doorslaggevende factor, niet alleen tijdens de procedure van het opstellen van het plan, maar ook bij de realisering van de verschillende onderdelen. Geef daarom in het plan aan hoe u deze communicatie wilt laten verlopen. Eventueel kan dit worden verwoord in een communicatieplan. Zo moeten eigenaren zich goed bewust zijn van de verantwoordelijkheid voor het handhaven en ontwikkelen van de waarden op hun terreinen. Dit vereist een stuk voorlichting en voorbereiding. De met de streek samengestelde informatie over de projecten wordt teruggegeven aan de burgers en maatschappelijke organisaties (bijvoorbeeld via internet, lokaal nieuwsblad, info panelen in bibliotheken en gemeentehuizen of een inloopdag). Maak gebruik van begrijpelijk taalgebruik en waar mogelijk van verklarende en toelichtende illustraties. In de communicatie wordt ook aandacht gegeven aan mogelijk conflicterende waarden. Geef in het landschapontwikkelingsplan richtlijnen voor interne en externe communicatie bij gemeenten en provincie, zowel ambtelijk en politiek. Stel deze richtlijnen op aan de hand van huidige succeservaringen en houd rekening met de eigen creativiteit van de betrokkenen en hun (bijvoorbeeld boeren) taal en de cultuur.

3.2.5 Financieringsplan

Van doorslaggevend belang voor de realisatie van het landschapontwikkelingsplan is de financiering. Zorg daarom voor voldoende budget voor uitvoering en voorlichting en reserveer middelen voor het duurzaam financieren van bijvoorbeeld onderhoud aan (kleine) landschapselementen, onder andere voor boeren en particulieren. De verwachting is dat de kosten van een goede planvoorbereiding zich in veelvoud terugverdienen. Uiteraard verschillen de kosten voor planvoorbereiding en uitvoering per gebied. In het algemeen is het reëel te verwachten dat in een succesvol financieringsplan voor de eerste jaren een bedrag voor uitvoering is verzekerd dat tenminste het vijfvoudige is van de totale planvoorbereidingskosten. Een substantieel deel hiervan (circa $\frac{1}{3}$) zal moeten worden opgebracht door gemeenten en andere lokale middelen ten behoeve van een volwaardige lokale betrokkenheid. Geef deze financiële verzekering aan in het financieringsplan. Voor

maatregelen die pas na meerdere jaren aan de orde komen, wordt met een intentieverklaring en een globalere planning volstaan.

Staatssecretaris Faber van LNV bij de presentatie van het gewijzigde Besluit Ontwikkeling Landschappen (9-11-2001):
 “Mijn voorlopige conclusie aan de hand van onderzoek naar de praktijk van lokale financiering van landschapsontwikkeling: Gemeenten kunnen veel doen aan de financiering van landschapsontwikkeling met behulp van lokale middelen. De gemeentelijke inzet kan bestaan uit het geven van directe financiële steun. Maar het kan ook door het bevorderen van bijdragen uit de lokale samenleving, en het bundelen van initiatieven. Het kan op eigen kracht. Maar ook in samenwerking met provincie en rijk. Juist de verbeteringen die met een sterke eigen inzet tot stand zijn gebracht, ook financieel, maken dat de lokale samenleving trots kan zijn op haar landschap. Daar ben je zuinig op. Natuurlijk wil je dat handhaven!”

Subsidies

Richt het financieringsplan ook op het verbinden en samenvoegen van de verschillende ‘potjes’ geld die beschikbaar zijn via verschillende kanalen en bronnen, zoals subsidies van Rijk en provincie. Uiteraard kan een project niet dubbel gefinancierd worden, maar in veel geval is aanvullende subsidie wel mogelijk. Een overzicht van de meest relevante landelijke subsidieregelingen is weergegeven in tabel 4.

Tabel 4: Overzicht van de meest relevante landelijke subsidieregelingen

Naam regeling	Nadere informatie
Tijdelijke subsidieregeling Belvedere	Projectbureau Belvedere
Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer	Dienst Regelingen, Roermond
Subsidieregeling Natuurbeheer	Dienst Regelingen, Roermond
Stimuleringsregeling vernieuwing landelijk gebied	Dienst Regelingen, Roermond
Landinrichting en Strategisch Groenprojecten	Ministerie LNV /Dienst Landelijke Gebieden (DLG)
Reconstructiegebieden Oost/Zuid	Ministerie LNV
GIOS-gelden (Groen in en om Stad)	Ministerie LNV; Ministerie VROM
ICES-gelden economische structuur	Ministerie LNV; Ministerie VROM
Kaderprogramma Cultuur 2000	Stichting Internationale Culturele Activiteiten
Europees programma - INTERREG III B, Noordzeeprogramma	Nationale Advies Commissie Noordzee/NWMA
Europees Structuurbeleid 2000-2006; Leader+ en 5B -gelden	Ministerie LNV
Subsidieregeling Gebiedsgericht Beleid	Provincies
Regeling draagvlak Natuur	Dienst Regelingen, Dordrecht
Besluit voorkoming verbossing rietlanden	Dienst Regelingen, Roermond
Regeling gebiedsgerichte bestrijding van verdroging	Dienst Landelijke Gebieden (DLG)
POP – Plattelandsontwikkelingsplan Nederland	Provincies
Besluit behoud historische buitenplaatsen	Stichting tot behoud van Particuliere en Historische Buitenplaatsen
Stimuleringsfonds voor Architectuur	Stimuleringsfonds voor Architectuur
Subsidieregeling Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing, ISV	Ministerie VROM
BRRM - Besluit rijkssubsidiëring restauratie monumenten 1997	Rijksdienst Monumentenzorg
BROM - Besluit rijkssubsidiëring onderhoud monumenten	Rijksdienst Monumentenzorg
Regeling Versterking Recreatie	Ministerie LNV, dir. GRR
Regeling Groenprojecten 2001	Dienst Regelingen, Dordrecht en Novem
Het Bomenfonds	Bomenstichting
Bouwfonds Cultuurfonds	Bouwfonds Cultuurfonds
Regeling subsidiëring kwaliteit Groene Hart	Dienst Landelijke Gebieden (DLG)

Daarnaast zijn er nog talrijke provinciale regelingen ten behoeve van landschapsontwikkeling, die intensief worden gebruikt door gemeenten. Het voert te ver om die in deze handleiding op te nemen. Neem voor meer informatie contact op met uw provincie of de provinciale stichting landschapsbeheer.

Lokale financieringsbronnen

Een van de doeleinden van een landschapsontwikkelingsplan is de verantwoordelijkheid voor de verbetering van het landschap, ook de financiële, dicht bij de burger en het lokale bestuur te brengen. Uit de praktijk blijkt dat 'lokaal geld' prima gebruikt kan worden als (co)financiering. De financiële basis wordt op deze wijze duurzamer vastgelegd. Een goed voorbeeld is een groenfonds dat als een 'revolving fund' (letterlijk: ronddraaiend geld) werkt. Een dergelijk fonds kan worden gevuld door gemeentelijke bijdragen en uit bijdragen die worden geïnd uit compensatie voor aantastingen in het landschap. Deze landschapscompensatie is dan een heffing voor bijvoorbeeld het omzetten groene ruimte naar bebouwd gebied. Dergelijk geld kan natuurlijk direct ingezet worden, maar ook kan het belegd worden en voor de langere termijn worden gebruikt. Andere voorbeelden van alternatieve (lokale) financiering zijn erfdienstbaarheid, toeristenbelasting, landschapsbelasting, legaten, vrijwillige bijdragen of adoptie van een natuurterrein. Bij de erfdienstbaarheid kunnen landbouwers natuurrechten op hun grond krijgen, waarop beperkingen van toepassing zijn maar die tevens een jaarlijks bedrag opleveren. Dit bedrag (rendementsuitkering) komt uit de jaarlijkse opbrengsten van een groenfonds, waarin overheidsgeld is gestort. Ook zijn er mogelijkheden om de Wet onroerend zaakbelasting (WOZ) in te zetten voor landschapsbeleid, bijvoorbeeld ter bevordering van het onderhoud van monumentale erven. In het geval van plattelandsgemeenten dicht bij grote stedelijke gebieden is financiering vanuit omliggende steden wellicht ook een optie. Voorbeelden hiervan zijn sponsoring door particulieren en bedrijven van recreatieve functies en waterzuivering in het buitengebied. Ook het onderzoek van het LEI 'Landschapsontwikkeling met lokale middelen', uitgevoerd in 2002 bevat concrete voorbeelden die door gemeenten worden toegepast of worden gestimuleerd.

4. Adressen:

Landschapsbeheer

Landschapsbeheer Nederland (LBN)

Postbus 9756
3506 GT Utrecht
030-2345010
post@landschapsbeheer.nl
www.landschapsbeheer.nl

Landschapsbeheer Groningen

Roderwolderdijk 60
9744 TH Groningen
050-5345199
 [groningen@landschapsbeheer.com](mailto: groningen@landschapsbeheer.com)

Landschapsbeheer Drenthe

Rodeweg 25,
9404 RM Assen
0592-316616
drenthe@landschapsbeheer.com

Landschapsbeheer Friesland

Commissieweg 15
9244 GB Beetsterzwaag
0512-383800
friesland@landschapsbeheer.com

Landschap Overijssel

Poppenallee 39
7722 KW Dalfsen
0529-401731
info@landschap-ov.nl

Stichting Landschapsbeheer Gelderland

Rosendaal 2a
6891 DA ROZENDAAL
026-3537444
gelderland@landschapsbeheer.com

Landschapsbeheer Utrecht

Postbus 121
3730 AC De Bilt
030-2205534
algemeen@landschapsbeheerutrecht.nl

Landschapsbeheer Flevoland

Botter 14-03
8232 JP Lelystad
0320-294939
flevoland@landschapsbeheer.net

Landschap Noord-Holland

Postbus 257
1900 AG Castricum
0251-662244
landschapsbeheer@lbnh.nl

Landschapsbeheer Zuid-Holland

Blekersingel 56
2806 AC Gouda
0182-524500
info@zh.landschapsbeheer.nl

Stichting Landschapsbeheer Zeeland

Postbus 286
4460 AR Goes
0113-230936
info@slz.landschapsbeheer.nl

Coördinatiepunt Landschapsbeheer Noord-Brabant

Postbus 80
5076 RE Haaren
0411-622775
info@brabantslandschap.nl

Stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen in Limburg (IKL)

Postbus 154
6040 AD Roermond
0475-386430
ikl@ikl-limburg.nl

Archeologie en Historische geografie

Archeologische Monumentenwacht (AMW)

Rob Datema
Postbus 812
3800 AV Amersfoort
033-4650574
archeomw@wishmail.net
www.monumentenwacht.nl

Archeologische Werkgemeenschap Nederland

Bureau AWN
Herengracht 474
1017 CA Amsterdam
020-4276240
www.awn-archeologie.nl

Convent van Gemeentelijke archeologen

Herengracht 474
1017 CA Amsterdam
020-4276712

Eendenkooi Stichting

Ringoven 26
3402 SB IJsselstein
030-6881845

Platform Landschap en Cultuurhistorie

p/a Erfgoedhuis
Herengracht 474
1017 CA Amsterdam
020-7277706

Rijksdienst Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB)

Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
033-4227777
info@archis.nl
www.archis.nl

Stichting voor de Nederlandse Archeologie (SNA)

Herengracht 474
1017 CA Amsterdam
020-4227979
info@sna.nl

Werkgroep Historische Ecologie

p/a: Alterra
Postbus 125
6700 AC Wageningen
0317-474407
g.h.p.dirkx@alterra.wag-ur.nl

(Landschaps)architectuur en Kunst**Bouwfonds Cultuurfonds**

Postbus 15
3870 DA Hoevelaken
033-2539231
cultuurfonds@bouwfonds.nl

Nationaal Contact Monumenten (NCM)

Herengracht 474
1017 CA Amsterdam
020-6277706
www.stichtingncm.nl

Federatie Industrieel Erfgoed Nederland (FIEN)

Zomervaat 206-f
2033 DN Haarlem
023-5353624

Federatie Monumentenwacht Nederland

Postbus 1130
3800 BC Amersfoort
033-4790770
www.monumentenwacht.nl

Federatie Welstandstoezicht

Orangerie Kasteel Zypendaal
Postbus 68
6800 AB Arnhem
026-4421742

Nederlands Instituut voor Ruimtelijke Ordening en Volkshuisvesting (NIROV)

Postbus 30833
2500 GV Den Haag
070-3028484
nirov@nirov.nl
www.nirov.nl

Nederlandse Kastelenstichting (NKS)

Markt 24
3961 BC Wijk bij Duurstede
0343-578995
info@kastelen.nl
www.kastelen.nl

Nederlandse Tuinenstichting

Herengracht 476
1017 CB Amsterdam
020-6235058

Nederlandse Vereniging voor Tuin- en Landschapsarchitectuur (NVTL)

Oudebrugsteeg 11-2
1012 JN Amsterdam
020-4275590
www.nvtl.nl

Platform Architectuur Lokaal

Tussen de Bogen 18
1013 JB Amsterdam
020-5304000
www.arch-lokaal.nl
info@arch-lokaal.nl

Projectbureau Belvedere

Kromme Nieuwe Gracht 38
3512 HJ Utrecht
030-2305010
info@belvedere.nu
www.belvedere.nu

Rijksdienst voor de Monumentenzorg (RDMZ)

Broederplein 41
Postbus 1001
3700 BA Zeist
030-6983211
info@monumentenzorg.nl

Stichting bureau architectenregister

Postbus 85506
2508 CE Den Haag
070-3467020
info@architectenregister.nl

Stichting Historisch Boerderij-Onderzoek (SHBO)

Postbus 649
6800 AP Arnhem
026-3576222

Stichting Kunst en Openbare Ruimte (SKOR)

Ruisdaelkade 2
1072 AG Amsterdam
020-6722525
info@skor.nl
www.skor.nl

Stichting Menno van Coehoorn

Mariaplaats 51
3511 LM Utrecht
030-2312230
www.coehoorn.nl

Stichting tot Behoud van Particuliere Historische Buitenplaatsen

Postbus 217
8180 AE Heerde
0578-691735
info@stichting-phb.nl
www.stichting-phb.nl

Stimuleringsfonds voor de Architectuur

Rochussenstraat 15
3015 EA Rotterdam
010-4361600
sfa@archfonds.nl
www.archfonds.nl

Vereniging Bond Heemschut

Korenmeetershuis
Nieuwezijds Kolk 28
1012 PV Amsterdam
020-6225292
www.heemschut.nl

Vereniging De Hollandse Molen

Sarphatistraat 634
1018 AV Amsterdam
020-6238703
www.molens.nl

Aardkunde**Nederlandse Geologische Vereniging**

Kwaadeindstraat 75
5041 JK Tilburg
013-5423910
joost.vermee@wxs.nl

**Nederlands Instituut voor Toegepaste
Geowetenschappen TNO**

Hoofdvesting Utrecht
Postbus 80015
3508 TA Utrecht
030-2564675
www.nitg.tno.nl/ned

Stichting/Platform Aardkundige Waarden

Oude Bennekomseweg 31
6717 LM Ede
0318-638478
juan.genl@inter.nl.net

Werkgroep Aarde en Samenleving

NITG-TNO
p/a Hoofdvesting Delft
Postbus 6012
2600 JA Delft
015-2696900

Ecologie**ANEMOON Analyse, Educatie en Marien Oecologisch**

Onderzoek
Postbus 29
2120 AA Bennebroek
bruyne@bio.uva.nl

Bomenstichting

Oudegracht 201 bis
3511 NG Utrecht
030-2340778
bomenstichting@worldmail.nl
www.bomenstichting.nl

Bryologische & Lichenologische Werkgroep KNNV

(BLWG) (Mossen en Korstmossen)
Koning Arthurpad 8
3813 HD Amersfoort
033-4723016

Centrum voor Landbouw en Milieu (CLM)

Postbus 10015
3505 AA Utrecht
030-2441301
www.clm.nl

Das & Boom, vereniging

Rijksstraatweg 174
6573 DG Beek Ubbergen
024-6842294
www.dasenboom.nl

European Invertebrate Survey-Nederland

(EIS-NL) (Ongewervelden)
Postbus 9517
2300 RA Leiden
071-5687670
eis@nnm.nl

Faunabescherming

Amsteldijk Noord 135
1183 TJ Amstelveen
020-6410798

Faunistisch Onderzoek Carabidae, Stichting

(Loopkeverstichting)
Tarhorst 597
6708 HV Wageningen
0317-422778

FLORON Stichting Floristisch

Onderzoek Nederland
Postbus 9514
2300 RA Leiden
071-5273533
FLORON@rulrhb.leidenuniv.nl
www.floron.nl

Herpetologische Studiegroep

Kromme Weele 7
4331 PA Middelburg
0118-633898

IVN vereniging voor natuur- en milieu-educatie

Plantage Middenlaan 2c
1018 DD Amsterdam
020-6228115
www.ivn.nl

Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging

(KNNV)
Oudegracht 237
3511 NK Utrecht
030-2314797
www.knnv.nl

Het Natuurloket

Postbus 506
6700 AM Wageningen
0317-467354
info@natuurloket.nl
www.natuurloket.nl

Natuurmonumenten, Vereniging

Noordereinde 60
1243 JJ 's Graveland
035-6559933
www.natuurmonumenten.nl

Nederlandse Entomologische Vereniging (NEV)

p/a Afdeling Sociale Insecten
Universiteit Utrecht
Postbus 80086
3508 TB Utrecht
030-2535425
m.j.sommeijer@pobox.ruu.nl

Nederlandse Mycologische Vereniging (NMV)

(Paddestoelen)
p/a Biologisch Station
Kampsweg 27
9418 PD Wijster
0593-562441

NIVON

Hilversumstraat 332
1024 MB Amsterdam
020-6376533
www.nivon.nl

RAVON Reptielen-, Amfibieën- en Vissen Onderzoek Nederland

Postbus 1413
6501 BK Nijmegen
024-3528818
www.ravon.nl

SOVON Samenwerkende Organisaties Vogelonderzoek Nederland

Rijksstraatweg 178
6573 BH Beek Ubbergen
024-6848111
SOVON@inter.nl.net
www.sovon.nl

Staatsbosbeheer

Postbus 1300
3970 BH Driebergen
030-6926111
www.staatsbosbeheer.nl

Stichting Natuur en Milieu

Donkerstraat 17
3511 KB Utrecht
030-2331328
www.snm.nl

TINEA, Stichting (Nachtvlinders)

Reeboklaan 1
6705 DA Wageningen
0317-413259

Vereniging Onderzoek Flora en Fauna (VOFF)

Postbus 506
6700 AM Wageningen
0317-467343
vlinders@bos.nl

Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming

Emmalaan 41
3581 HP Utrecht
030-2544642
zoogdier@worldaccess.nl

Vleermuiswerkgroep Nederland (stichting vleermuis-onderzoek)

Postbus 190
6700 AD Wageningen

Vlinderstichting, De

Postbus 506
6700 AM Wageningen
0317-467346
vlinders@bos.nl

Vogelbescherming Nederland

Postbus 925
3700 AX Zeist
030-6937700
www.vogelbescherming.nl

Weidevogelbeheerders Vanellus Vanellus

Weidelaan 25
3871 PP Hoevelaken
033-2535264

Werkgroep Roofvogels Nederland

Postbus 54
8426 AD Appelscha
0516-432660

Recreatie**Koninklijke Nederlandse Toeristenbond ANWB**

Postbus 93200
2509 BA Den Haag
070-3147147
www.anwb.nl

Stichting Recreatie Kennis en Innovatiecentrum (KIC)

Raamweg 19
2596 HL Den Haag
070-4275454
www.stichtingrecreatie.nl

Stichting Wandelplatform LAW

Postbus 846
3800 AV Amersfoort
033-4653660
slaw@wandelnet.nl
www.wandelnet.nl

Intermediairs subsidie en overheden

Dienst Landelijke Gebieden (DLG)

Postbus 20021
3502 LA Utrecht
030-2756600
www.minlnv.nl/dlg

Expertisecentrum LNV

Postbus 30
6700 AA Wageningen
0317-474801
www.minlnv.nl/eclnv

InterProvinciaal Overleg (IPO)

Postbus 16107
2500 BC Den Haag
070-8881212
www.iponl.nl

Dienst Regelingen, Roermond

Postbus 965
6040 AZ Roermond
0475-355444
www.min.nl

Dienst Regelingen, Dordrecht

Postbus 1191
3300 BD Dordrecht
078-6395395
www.min.nl

Landbouw Economisch Instituut (LEI)

Postbus 29703
2502 LS Den Haag
070-358330
www.lei.dlo.nl

Ministerie van LNV

Postbus 20401
2500 EK Den Haag
070-3785290
www.minlnv.nl

Ministerie van VROM

Postbus 20951
2500 EZ Den Haag
070-3393939
www.minvrom.nl

**Nationale Advies Commissies Noordzee
NWMA en INTERREG IIB North Sea Secretariaat**

070-3393222
www.northsea.org/interregIIB

NOVEMbv

Postbus 8242
3503 RE Utrecht
030-2393493
www.novem.nl
info@novem.nl

Stichting Internationale Culturele Activiteiten

Keizersgracht 609
1017 DS Amsterdam
020-5516512
www.sicasica.nl

Vereniging Nederlandse Gemeenten VNG

Postbus 30435
2500 GK Den Haag
070-3738393
www.vng.nl
vng@vng.nl

Unie van Waterschappen

Postbus 80200
2508 GE Den Haag
070-3519834
www.uvw.nl